

ISSN 2959-8540 (print)

**ҚОРҚЫТ АТА АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ**

ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫ
сериясы

2023, №2 (2)

2023 жылдан бастап шығады
Выходит с 2023 года
Founded in 2023

Жылына төрт рет шығады
Выходит четыре раза в год
Published four times a year

Қызылорда/Кызылорда/Kyzylorda
2023

Редакциялық алқа

- Шильманова А.М. - ғылыми редактор, экономика ғылымдарының кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
- Силка Д.Н. - экономика ғылымдарының докторы, доцент, Ресей Федерациясы Президенті жанындағы Ресей халық шаруашылығы және мемлекеттік қызмет академиясы, Ресей Федерациясы
- Шалболова Ү.Ж. - экономика ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы
- Бахтизин А.Р. - экономика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі, Ресей Ғылым академиясының Орталық экономикалық-математикалық институты, Ресей Федерациясы
- Каримов Н.Г. - экономика ғылымдарының докторы, профессор, Ташкент мемлекеттік экономика университетінің жанындағы педагог кадрларды қайта даярлау және біліктілігін арттыру салалық орталығы, Өзбекстан Республикасы
- Абдимомынова А.Ш. - экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
- Товма Н.С. - экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы.

Редакционная коллегия

- Шильманова А.М. - научный редактор, кандидат экономических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
- Силка Д.Н. - доктор экономических наук, доцент, Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Российская Федерация
- Шалболова Ү.Ж. - доктор экономических наук, профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Республика Казахстан
- Бахтизин А.Р. - доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук, Центральный экономико-математический институт Российской академии наук, Российская Федерация
- Каримов Н.Г. - доктор экономических наук, профессор, Отраслевой центр переподготовки и повышения квалификации ППС при Ташкентском государственном экономическом университете, Республика Узбекистан
- Абдимомынова А.Ш. - кандидат экономических наук, доцент, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
- Товма Н.С. - кандидат экономических наук, доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Республика Казахстан.

Editorial board

Shilmanova A.M.	- Scientific Editor, Candidate of Economic Sciences, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan
Silka D.N.	- Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Russian Academy of National Economy and State Service under the President of the Russian Federation, Russian Federation
Shalbolova U.Zh.	- Doctor of Economic Sciences, Professor, L.N. Gumileva Eurasian National University, Republic of Kazakhstan
Bakhtizin Albert Raufovich	- Doctor of Economic Sciences, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Central Economic and Mathematical Institute of the Russian Academy of Sciences, Russian Federation
Karimov N.G.	- Doctor of Economic Sciences, Professor, Branchcenter for retraining and advanced training of teaching staff at the Tashkent State Economic University, Tashkent, Republic of Uzbekistan
Abdimomynova A.Sh.	- Candidate of economic sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan
Tovma N.S.	- Candidate of economic sciences, associate professor, al-Farabi Kazakh National University, Republic of Kazakhstan.

Баспа атауы – «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті»

Баспа адресі – индекс 120014, Әйтеке би, 29А, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Наименование издателя – «Қызылординский университет имени Коркыт Ата»

Адрес издателя – индекс. 120014, ул Айтеке би, 29А, г.Кызылорда, Республика Казахстан

Name of the publisher – «Kyzylorda university named after Korkyt Ata»

The publisher's address is an index. 120014, Aiteke bi street, 29A, Kyzylorda, Republic of Kazakhstan

ОҚЫРМАНҒА!

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы». Экономика ғылымдары сериясы – экономика бағытындағы ғылыми мақалаларды жариялауға арналған басылым. Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінде периодты баспа басылымы, ақпараттық агенттік және желілік басылым ретінде тіркелген.

Журнал ғылыми қоғамдастыққа экономикалық ғылымның сапалы дамуы үшін теориялық және практикалық маңызы бар ғылыми жұмыстар мен зерттеулердің нәтижелерін жариялауға мүмкіндік алаңы ретінде экономикалық ғылымның, кәсіпкерліктің және туризмнің өзекті мәселелеріне қызығушылық танытатын отандық және шетелдік зерттеушілерге, оқытушыларға, жас ғалымдарға, практик мамандарға арналған, сондай-ақ жас зерттеушілерді кәсіби қоғамдастыққа тарту және олардың ғылыми жарияланымдар сапасын жақсартуға көмектесуді көздейді. Журналда еліміздің, алыс және жақын шетел ғалымдарының экономика саласындағы зерттеу нәтижелері жарияланады.

Сіздерді журналдың белсенді авторы және оқырманы болуға шақырамыз!

Редакциялық алқа

К ЧИТАТЕЛЮ!

Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Экономические науки – посвященное научным статьям в области экономики. Зарегистрировано в качестве периодического издания, информационного агентства и сетевого-издания в Министерстве информации и общественного развития Республики Казахстан.

Журнал ориентирован на отечественных и зарубежных исследователей, преподавателей, молодых ученых, специалистов-практиков, интересующихся такими актуальными проблемами, экономической науки, предпринимательства и туризма, а также как площадка для привлечения молодых исследователей к вступлению в профессиональные сообщества и повышению качества их научной деятельности и публикационной активности. Публикует научные работы и результаты исследований теоретического и практического значения, направленные на качественное развитие экономической науки.

В журнале публикуются результаты исследований в области экономики ученых страны, дальнего и ближнего зарубежья.

Приглашаем вас стать активным автором и читателем журнала!

Редакционная коллегия

FOR THE READER!

The bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University. A series of Economic Sciences is a publication dedicated to scientific articles in the field of economy. Registered as a periodical, information agency and online publication in the Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan.

The journal is aimed at domestic and foreign researchers, teachers, young scientists, practitioners interested in such topical issues of economics, entrepreneurship and tourism, as well as as a platform for attracting young researchers to join professional communities and improve the quality of their scientific activities and publication activity. Publishes scientific papers and research results of theoretical and practical significance aimed at the qualitative development of economic science.

The journal publishes the results of research in the field of economics by scientists of the country, far and near abroad.

We invite you to become an active author and reader of the journal!

Editorial board

THE GLOBAL MARKET FOR EDUCATIONAL SERVICES: TRENDS AND OPPORTUNITIES FOR KAZAKHSTAN

Rocky J.D.¹, PhD, Professor

rocky.dwyer@mail.waldenu.edu, <https://orcid.org/0000-0001-7929-976X>

Abdimomynova A.Sh.², Candidate of economic sciences, assistant professor

abdim.alma@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2237-7699>

Bodykova A.A.², doctoral student

aalibekyzy@gmail.com

¹*Walden University, Minneapolis city, USA*

²*Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, Kazakhstan*

Annotation. The development of the educational system in any country is a key factor in its socio-economic progress. Kazakhstan, a country with rich natural resources and great potential, is aware of the importance of investments in education as the main direction for long-term development. The basis for achieving this goal is investing in education and science.

However, the global market of educational services is in a state of rapid change. In the light of globalization and digital transformation of education, new opportunities and challenges are emerging for Kazakhstan. Along the way, the country can learn lessons and take advantage of global trends to optimize its educational system.

This study offers a comprehensive review of the current global educational services market, emphasizing the identified trends and their potential implications for Kazakhstan's education sector. By examining internationalization strategies, the role of online learning, market demands for skills, and the increasing importance of sustainable education, this paper reveals unique opportunities for Kazakhstan to enhance its national education system. It also presents a comprehensive understanding of how these global trends could be harnessed to promote education export, thus contributing to the nation's socio-economic development.

Keywords. global market, educational services, internationalization, learning, sustainable education, education export.

Introduction. The global market for educational services is experiencing a substantial transformation, driven by factors such as technological advancement, changing market needs, increased mobility, and a focus on sustainable education [1]. As a key component of the global services sector, educational services hold significant implications for socio-economic development across nations, facilitating not only human capital development but also cultural exchange, global integration, and revenue generation [2]. The international student market, for instance, was estimated at a staggering \$300 billion in 2018, underscoring the enormous potential within this sector [3].

For Kazakhstan, a country with an ongoing focus on improving its educational system and expanding its international recognition [4], understanding these global trends in educational services can provide critical insights. Kazakhstan, as part of its 2050 Strategy, is keen on enhancing the quality of education, with a particular focus on incorporating global best practices [5]. The global market trends in education could hence present substantial opportunities for the country to further its educational and socio-economic objectives.

The purpose of this article is to offer an in-depth exploration of the current trends in the global educational services market and their implications for Kazakhstan. By understanding these trends, we can propose strategies for the country to better align its educational system with global patterns and to maximize its potential for socio-economic development through the sector.

Research materials and methods. From a theoretical point of view, formally within the framework of the GATS [6], several main key methods of delivery (sale, sale) of services can be defined: cross-border delivery of educational services (method 1), within which it is provided for

all participants in educational activities to stay at their original location, without directly physically crossing borders. The border in this case is directly a service in itself. The second method, in which the service is consumed abroad (method 2), means that the provider of the educational service, as well as the service itself, does not change its location, unlike the consumer—the student, who crosses the border to consume the educational service.

Commercial presence (method 3) provides for the creation of a separate unit abroad by the educational services provider company. Such a division can be a subsidiary, a branch, as well as a representative office. Accordingly, in this case, the location does not change the consumer of the service. The movement of individuals to another state in order to provide educational services (method 4) correlates with the stability of the location of the consumer of the service and the service as such (by itself). For the same reason, method 3 is currently stagnating. It is obvious that of the four methods of providing educational services described above, method 1 is currently particularly relevant, since due to the deterioration of the general sanitary and epidemiological situation and due to the active development of information and communication technologies, there is a tendency for educational services to gradually switch online.

Method 4 has historically been actively tested within the framework of educational services. An analysis of the export of higher education in developed countries shows that since the late 1980s, the internationalization of higher education has been defined as the main trend for universities in developed industrial countries [7]. According to the estimates of the Organization for Economic Cooperation and Development, in 1999 alone, the OECD countries accepted 1.5 million international students. According to forecasts, the number of international students wishing to obtain higher education will increase from 45 million in 1999. up to 150 million in 2025, and the volume of exports of higher education will reach \$30 billion, which is 3% of the total volume of trade in OECD services. The three leading countries in the export of educational services are Australia, New Zealand and the USA. Their educational services export volumes will be about 12.5 and 4% of their own services trade volume, respectively. The development of international trade in educational services is uneven: developed countries always export more than they import. The purpose of exporting educational services to developed countries is often to obtain commercial and economic benefits, hence it can be concluded about the dominant nature of economic factors in this process.

Results/discussion. Understanding Kazakhstan's current educational landscape provides essential context for exploring opportunities presented by the global market trends. Following its independence from the Soviet Union in 1991, Kazakhstan has prioritized the development of its education system as a foundation for its national growth and international standing (Silova, 2011). Over the last three decades, the country has implemented several reforms in the education sector, demonstrating its commitment to improving access, quality, and relevance of education at all levels.

The government's 2011-2020 State Program of Education Development aimed at promoting lifelong learning and fostering a competitive national education system. This program, among others, resulted in increased access to education, as evident in the country's literacy rate of 99.8% — one of the highest in the world [8].

At the higher education level, Kazakhstan joined the Bologna Process in 2010, aligning its tertiary education with the European Higher Education Area (EHEA). This move signaled the country's commitment to international educational standards and collaboration.

However, while progress has been made, some challenges remain. The World Economic Forum's Global Competitiveness Report (2022) notes a gap between the skills imparted by Kazakhstan's educational system and the demands of the modern global market. Additionally, there is a need to enhance the international competitiveness of Kazakh higher education institutions, which are yet to feature prominently in global university rankings [9].

As Kazakhstan continues to develop its educational strategies for the future, it becomes critical to draw upon the experiences and trends in the global market for educational services. By

understanding and applying these trends, the country can further enhance its education system and better meet the needs of its citizens and the global economy.

The educational services market has been shaped by several global trends that are influencing education delivery and outcomes. The main trends, described below, are the internationalization of education, the shift towards online/distance learning, changes in demand for specific skills, and the role and importance of sustainability in education.

The internationalization of education, facilitated by policies encouraging student mobility, international collaboration between institutions, and cross-border educational programs, has expanded rapidly over the last few decades [10]. The number of international students has increased dramatically, from 2 million in 2000 to over 5.3 million in 2017 [8].

This growth has led to a competitive marketplace for international students, with countries seeking to attract them for their economic, cultural, and intellectual contributions [11]. The trend towards internationalization has also promoted the sharing of knowledge, exchange of research and innovation, and development of multicultural competencies among students.

The advancement of technology has paved the way for the growth of online and distance learning. The recent COVID-19 pandemic accelerated this shift, necessitating a global transition to online platforms. Digital learning platforms, online degree programs, and Massive Open Online Courses (MOOCs) have proliferated, making education accessible to a broader global audience[12].

The global market has seen a shift in the demand for specific skills, driven by technological advancements and the Fourth Industrial Revolution [13]. There is a growing emphasis on skills such as critical thinking, creativity, technological literacy, and social skills (World Economic Forum, 2020). This shift necessitates a transformation in educational offerings to align with market demands and prepare students for the future of work.

Sustainable development has emerged as a central concern in education. With the adoption of the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs), there is a growing emphasis on education that promotes sustainable development and equips learners with the necessary skills and knowledge to address global challenges. The following table 1 summarizes these global trends.

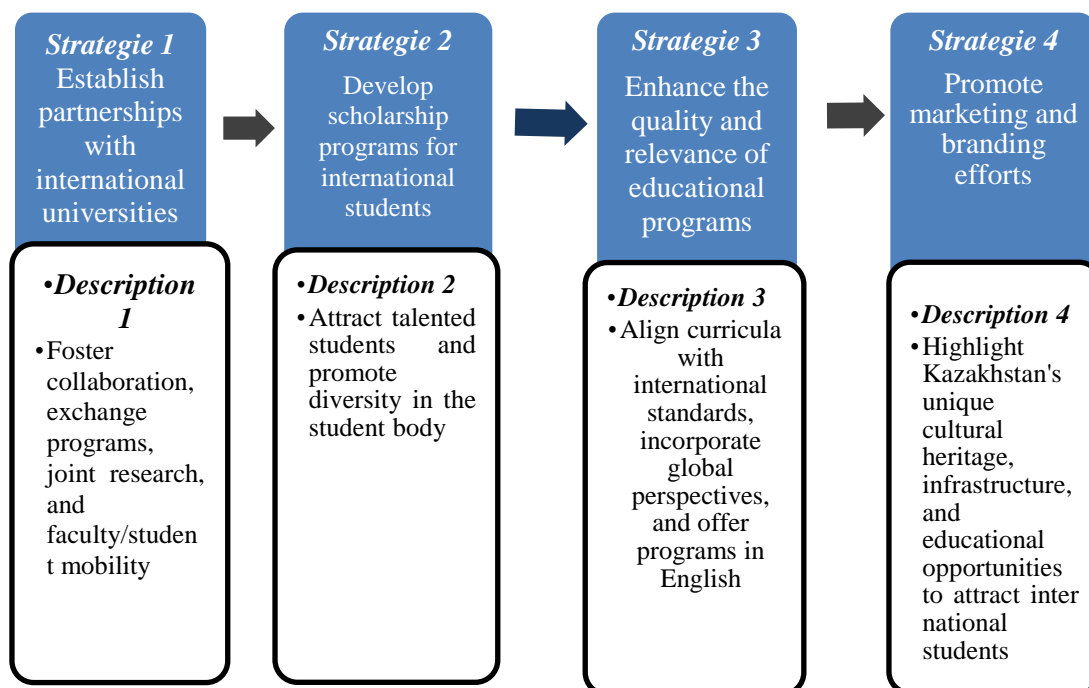
Table 1 – Global trends in education

Global Trends	Brief Description
Internationalization of Education	Increasing movement of students, staff, and programs across borders.
Shift towards Online/Distance Learning	Expansion of online and digital learning opportunities, accelerated by the COVID-19 pandemic.
Changes in Demand for Specific Skills	Growing emphasis on skills such as critical thinking, creativity, technological literacy, and social skills.
Sustainability in Education	Focus on education that promotes sustainable development and addresses global challenges.
Note: compiled by the authors based on the source [12,13]	

The internationalization of education presents significant opportunities for Kazakhstan to enhance its education system and promote global engagement. By attracting international students, Kazakhstan can foster cultural exchange, generate revenue, and enhance its reputation as an educational destination [14]. To tap into this potential, Kazakhstan can establish partnerships and collaborations with renowned international universities, promote scholarship programs, and improve the quality and relevance of its educational offerings.

Furthermore, Kazakhstan can leverage its geographic location and cultural diversity to position itself as a regional education hub, attracting students from neighboring countries. Collaborative initiatives, such as joint degree programs, student exchange programs, and research collaborations, can enhance cross-border educational opportunities and contribute to the internationalization of Kazakh education.

The shift towards online and distance learning presents unique opportunities for Kazakhstan to expand access to education and reach a broader audience. By investing in digital infrastructure, developing online courses, and promoting blended learning models, Kazakhstan can address geographical barriers and offer education to remote areas (OECD, 2020). Online learning platforms can provide flexible learning options, enhance educational outcomes, and enable lifelong learning opportunities [12].

Figure 1 – Potential Strategies for Internationalization of Kazakh Education

Note: compiled by the authors

Furthermore, the adoption of Massive Open Online Courses (MOOCs) can position Kazakhstan as a provider of quality education globally. By partnering with established MOOC platforms or creating national platforms, Kazakhstan can showcase its expertise and attract learners worldwide [15].

Table 2 – Strategies for Promoting Online and Distance Learning in Kazakhstan

Strategies	Description
Invest in digital infrastructure	Improve internet connectivity and access to technology in remote areas
Develop online courses and blended learning models	Create high-quality online courses that cater to diverse learners and promote flexible learning options
Partner with established MOOC platforms or create a national platform	Promote Kazakhstan's educational offerings through MOOCs and reach a global audience
Provide professional development for educators in online teaching methods	Enhance educators' skills in delivering effective online instruction

Note: compiled by the authors

Aligning the Kazakh education system with the changing demands for specific skills in the global market can enhance the employability of graduates and contribute to economic growth. Kazakhstan should focus on developing key skills such as critical thinking, problem-solving, digital literacy, and cross-cultural competencies (World Economic Forum, 2020). Integrating these

skills into the curriculum and providing experiential learning opportunities can better prepare students for the evolving job market.

Additionally, fostering partnerships between educational institutions and industries can facilitate work-integrated learning, internships, and apprenticeships. This collaboration can bridge the gap between academia and industry, ensuring that graduates possess the skills and knowledge required by employers.

Table 3 – Strategies for meeting Global Skill Demands in Kazakhstan

Strategies	Description
Embed key skills in the curriculum	Incorporate critical thinking, problem-solving, digital literacy, and cross-cultural competencies throughout educational programs
Provide experiential learning opportunities	Offer internships, research projects, and community engagement activities to enhance practical skills
Foster partnerships between educational institutions and industries	Collaborate with industry partners to align curriculum with market needs and provide work-integrated learning opportunities
Promote entrepreneurship and innovation	Encourage entrepreneurial mindsets and support innovation ecosystems to develop future-ready graduates
Note: compiled by the authors	

Sustainability has gained global prominence in education, and Kazakhstan can seize this opportunity to integrate sustainable development principles across its educational system. This involves incorporating sustainable development goals, environmental awareness, and social responsibility into the curriculum. Emphasizing sustainable practices, renewable energy, and responsible consumption can foster environmentally conscious behaviors among students.

To promote sustainability, educational institutions can engage in research on sustainable practices, establish partnerships with organizations working in the field, and create platforms for knowledge-sharing and awareness campaigns. By adopting sustainable practices within their campuses, institutions can serve as models for sustainability and inspire students to become agents of positive change.

Table 4 – Strategies for Implementing Sustainability in the Kazakh Educational Sector

Strategies	Description
Incorporate sustainable development goals into the curriculum	Integrate sustainability principles and knowledge of global challenges into educational programs
Establish partnerships with organizations working in sustainability	Collaborate with NGOs, businesses, and government agencies to promote sustainable practices and research
Create platforms for knowledge-sharing and awareness campaigns	Organize conferences, seminars, and workshops on sustainability issues to engage students and the wider community
Adopt sustainable practices within educational institutions	Implement renewable energy sources, waste reduction, and environmentally friendly practices on campuses
Note: compiled by the authors	

To gain insights into successful strategies adopted by other countries in adapting to global trends in the educational services market, we examine two case studies: Australia and Singapore. These countries have demonstrated exemplary approaches in internationalization, online learning, skill development, and sustainability in education.

Australia has become a leading destination for international students due to its successful internationalization strategies. The Australian government has implemented policies that prioritize the recruitment of international students, provide post-study work opportunities, and support

partnerships between Australian and international institutions. As a result, international education has become Australia's fourth-largest export, contributing significantly to its economy.

Australia has also embraced online learning and digital transformation in education. The country has established robust online platforms and blended learning models that facilitate flexible learning for both domestic and international students [16]. These efforts have ensured the continuity of education during the COVID-19 pandemic and expanded access to education beyond traditional classrooms.

In terms of skill development, Australia has recognized the importance of industry collaboration and work-integrated learning. The government, in partnership with industries, has established vocational education and training programs that equip students with relevant skills for the workforce. These initiatives have contributed to Australia's reputation for producing job-ready graduates.

Australia has also integrated sustainability into its education system. The government has mandated the inclusion of sustainability education across various disciplines and has implemented sustainability practices within educational institutions [17]. This holistic approach promotes environmental awareness, responsible citizenship, and sustainable practices among students.

Table 5 – Key Strategies and Outcomes in Australia

Strategies	Outcomes
Successful internationalization strategies	Significant increase in international student enrollments, economic benefits, and cultural exchange
Embracing online learning and digital transformation	Seamless transition to online education during the pandemic, expanded access to education, and flexible learning options
Industry collaboration for skill development	Job-ready graduates, strong partnerships between educational institutions and industries, and enhanced employability
Integration of sustainability in education	Environmental awareness, responsible citizenship, and sustainability practices within educational institutions
Note: compiled by the authors based on the source [17]	

Singapore has been recognized for its proactive approach to global trends in the educational services market. The country has implemented strategies to attract international students, promote online learning, develop skills aligned with industry needs, and embed sustainability in education.

Singapore has established itself as a global education hub by attracting students from around the world. The government has implemented policies to facilitate the entry of international students, encourage collaborations with foreign universities, and develop a vibrant research ecosystem [18]. This has positioned Singapore as a preferred destination for high-quality education and research.

In response to the shift towards online learning, Singapore has invested in digital infrastructure and developed comprehensive e-learning platforms [18]. These platforms provide diverse learning resources, promote interactive learning experiences, and support lifelong learning opportunities for learners of all ages.

To address skill demands, Singapore has emphasized skills relevant to the digital economy, such as data analytics, cybersecurity, and artificial intelligence. The country has established partnerships between educational institutions and industry stakeholders to ensure that curriculum and training programs are aligned with industry needs. This collaboration fosters the development of a skilled workforce that meets the demands of the evolving job market.

Singapore has also integrated sustainability education into its curriculum. The government has implemented initiatives to promote environmental awareness, sustainable practices, and research on sustainability-related issues [19]. This holistic approach equips students with the knowledge and skills to address environmental challenges and contribute to sustainable development.

Based on the analysis of global trends and the case studies of Australia and Singapore, the following recommendations are proposed to harness the opportunities presented by the global market for educational services in Kazakhstan:

Table 6 – Key Strategies and Outcomes in Singapore

Strategies	Outcomes
Positioning as a global education hub	Attraction of international students, establishment of strong partnerships with foreign universities, and research excellence
Investment in digital infrastructure	Seamless online learning experiences, diverse learning resources, and lifelong learning opportunities
Collaboration with industry for skill development	Alignment of curriculum with industry needs, relevant skills for the digital economy, and enhanced employability
Integration of sustainability in education	Environmental awareness, sustainable practices, and research on sustainability-related issues

Note: compiled by the authors based on the source [19]

1. *Strengthen Internationalization Efforts:* Establish strategic partnerships with renowned international universities, develop scholarship programs for international students, enhance the quality and relevance of educational programs, and implement effective marketing and branding strategies to position Kazakhstan as an attractive destination for international students (Table 1).

2. *Embrace Online and Distance Learning:* Invest in digital infrastructure, develop online courses and blended learning models, collaborate with established MOOC platforms or create a national platform, and provide professional development for educators in online teaching methods to expand access to education and reach a broader global audience (Table 2).

3. *Align Education with Skill Demands:* Embed key skills such as critical thinking, problem-solving, digital literacy, and cross-cultural competencies in the curriculum, provide experiential learning opportunities, foster partnerships between educational institutions and industries, and promote entrepreneurship and innovation to meet the evolving skill demands of the global market (Table 3).

4. *Integrate Sustainability Education:* Incorporate sustainable development goals into the curriculum, establish partnerships with organizations working in sustainability, create platforms for knowledge-sharing and awareness campaigns, and adopt sustainable practices within educational institutions to promote environmental awareness and responsible citizenship (Table 4).

Conclusion. The global market for educational services is characterized by various trends that present both challenges and opportunities for Kazakhstan's education system. This analytical article has explored the internationalization of education, the shift towards online/distance learning, changes in demand for specific skills, and the importance of sustainability in education.

By strategically leveraging these global trends, Kazakhstan can enhance its education system, promote international engagement, expand access to education, meet the demands of the global job market, and contribute to sustainable development. The case studies of Australia and Singapore have provided valuable insights into successful strategies adopted by other countries.

To maximize the benefits of the global market for educational services, Kazakhstan should prioritize the internationalization of its education system, embrace online and distance learning, align education with skill demands, and integrate sustainability education. These recommendations, supported by evidence from global trends and successful case studies, provide a roadmap for Kazakhstan to position itself as a competitive player in the international educational landscape.

By seizing the opportunities presented by the global market for educational services, Kazakhstan can enhance its national education system, attract international students, foster cultural

exchange, promote economic growth, and contribute to its socio-economic development in the years to come.

References:

- [1] **Darla, K.D.**, Hans de Wit & John D. Heyl. Bridges to the Future: The Global Landscape of International Higher Education – [The SAGE Handbook of International Higher Education](#). Chapter 24, January, 2019.
- [2] **Mazzarol, T.**, & Soutar, G.N.. Push-Pull Factors Influencing International Student Destination Choice. *International Journal of Educational Management*, 2019, 16, 82-90.
- [3] [ICEF Monitor - Market intelligence for international student.](https://monitor.icef.com)
- [4] [OECD Economic Outlook, December 2020](https://www.oecd.org/economic-outlook/december-2020)
- [5] Strategy "Kazakhstan-2050" - <https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/strategiya-kazahstan-2050>
- [6] General Agreement on Tariffs and Trade, paragraph 2, Article 1. – WTO [Электронный ресурс].—URL:https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm#ArticleI(дата обращения: 21.11.2022).
- [7] **Bennel, P.** & Pearce, T. The internationalization of higher education: exporting education to developing and transitional economies – *International Journal of Educational Development*. — March, 2003. — Vol. 23. — Pp. 215–232.
- [8] UNESCO COVID-19 Education Response – Education Sector issue notes – Issue note n° 7.1 School reopening – April 2020//<https://reliefweb.int/report/world/unesco-covid-19-education-response-education>
- [9] QS World University Rankings by Subject 2023// <https://www.topuniversities.com/subject-rankings/2023>
- [10] **Stephanie, W.P. Knight**. Establishing professional online communities for world language educators//<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/flan.12458>
- [11] **Simon, Marginson**. What is global higher education?// [Oxford Review of Education](#). May, 2022, 48(12):1-26
- [12] **Bozkurt, A.**, Jung, I; Xiao, J; Vladimirschi, V; Schuwer, R; Egorov, G; Lambert, SR; ... Paskevicius, M.A global outlook to the interruption of education due to COVID-19 Pandemic: Navigating in a time of uncertainty and crisis. *Asian Journal of Distance Education*, 2020, 15 (1) pp. 1-126.
- [13] **Klaus Schwab**. The Fourth Industrial Revolution. Portfolio., 2017, p.192.
- [14] **Philip G. A.**, Jane Knight. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities.// *Journal of Studies in International Education*, 2007, [Volume 11, Issue 3-4](#)//<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1028315307303542>
- [15] **Liu, L.**, Zhao, X.; Liu, Y.; Zhao, H.; Li, F., Dietary addition of garlic straw improved the intestinal barrier in rabbits. *J.Anim. Sci.*, 2019., 97(10): 4248-4255//<https://www.feedipedia.org/node/26933>
- [16] Growth and opportunity in Australian international education – Australian Government//<https://www.austrade.gov.au/australian/education/services/australian-international-education-2025/growth-and-opportunity>.
- [17] Professional management development training – International Trade Administration. //<https://www.trade.gov/professional-and-managementdevelopment-training>
- [18] The Ultimate List of eLearning Statistics for 2021 – <https://techjury.net/blog/elearning-statistics>
- [19] National University of Singapore: NUS//<https://nus.edu.sg>.

БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТТЕРІНІҢ ӘЛЕМДІК НАРЫҒЫ: ҮРДІСТЕР МЕН ҚАЗАҚСТАН ҮШІН МҮМКІНДІКТЕР

Рокки Дж.Д.¹, PhD, профессор
Абдимомынова А.Ш.², экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
Бодыкова А.А.², докторант

¹ *Университет Уолден, Миннеаполис қ., АҚШ*

² *Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан*

Аңдатпа. Білім беру жүйесінің дамуы кез-келген елдің әлеуметтік-экономикалық прогресінің негізгі факторы болып табылады. Табиғи ресурстары мол және әлеуеті зор Қазақстан ұзақ мерзімді дамудың негізгі бағыты ретінде білім беруге инвестициялардың маңыздылығына ерекше мән береді. Бұл мақсатқа жетудің негізі білім мен ғылымға инвестиция салу болып табылады.

Алайда, білім беру қызметтерінің әлемдік нарығы қарқынды өзгерістер жағдайында. Жаһандану және білім берудің цифрлық трансформациясы аясында Қазақстанның алдында жаңа мүмкіндіктер мен сын-қатерлер ашылууда. Атап айтсақ, «өмір бойы» білім алып, өзінің білім беру жүйесін оңтайландыру үшін жаһандық тенденциялардың артықшылықтарын пайдалана алады.

Осы мақала Қазақстанның білім беру секторы үшін анықталған үрдістерге және олардың әлеуетті салдарына ерекше назар аудара отырып, білім беру қызметтерінің ағымдағы әлемдік нарығына жан-жақты шолуды ұсынады. Интернационалдандыру стратегияларын, онлайн-оқытудың рөлін, дағдыларға қойылатын нарықтық талаптарды және тұрақты білім берудің артып келе жатқан маңыздылығын зерттей отырып, Қазақстанның өзінің ұлттық білім беру жүйесін жетілдіру жөніндегі бірегей мүмкіндіктерін ашады. Сонымен бірге, жаһандық тенденцияларды ескере отырып, елдің әлеуметтік-экономикалық дамуында білім саласының ықпалын, білім беру экспортын дамыту бағыттары мен мүмкіндіктерін жан-жақты зерделейді.

Тірек сөздер: жаһандық нарық, білім беру қызметтері, интернационалдандыру, оқыту, білім беру экспорты.

МИРОВОЙ РЫНОК ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ: ТЕНДЕНЦИИ И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ КАЗАХСТАНА

Рокки Дж.Д.¹, PhD, профессор

Абдимомынова А.Ш.², кандидат экономических наук, доцент

Бодыкова А.А.², докторант

¹ *Университет Уолден, г.Миннеаполис, США*

² *Қызылординский университет имени Корқыт Ата, г.Қызылорда, Казахстан*

Аннотация. Развитие системы образования в любой стране является ключевым фактором ее социально-экономического прогресса. Казахстан, страна с богатыми природными ресурсами и огромным потенциалом, осознает важность инвестиций в образование как основного направления долгосрочного развития. Основой для достижения этой цели являются инвестиции в образование и науку.

Однако мировой рынок образовательных услуг находится в состоянии стремительных изменений. В свете глобализации и цифровой трансформации образования перед Казахстаном открываются новые возможности и вызовы. Страна может извлечь уроки и воспользоваться преимуществами глобальных тенденций для оптимизации своей системы образования.

Данное исследование предлагает всесторонний обзор текущего мирового рынка образовательных услуг, уделяя особое внимание выявленным тенденциям и их потенциальным последствиям для сектора образования Казахстана. Исследуя стратегии интернационализации, роль онлайн-обучения, рыночные требования к навыкам и растущую важность устойчивого образования, статья раскрывает возможности Казахстана по совершенствованию своей национальной системы образования. В также представлено всестороннее понимание того, как эти глобальные тенденции можно было бы использовать для продвижения экспорта образования, внося тем самым вклад в социально-экономическое развитие страны.

Ключевые слова: глобальный рынок, образовательные услуги, интернационализация, обучение, экспорт образования.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ТЕТІКТЕРІ

Калыкулов К.М., экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
kalykulov.65@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9049-4144>

Асырауов Д.А., аға оқытушы
asirauov81@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0005-3358-4334>

Талдахметов Б.Ш., аға оқытушы
taldakhmetov75@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0001-9223-8520>

Шымкент Университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Андатпа. Батыс елдерінен айырмашылығы Қазақстан постиндустриалды трансформация жолына әлдеқайда кейінірек түсті, сондықтан Қазақстанның даму деңгейі мен технологиялық жағынан ең дамыған елдер арасындағы алшақтықты азайтуға немесе еңсеруге мүмкіндік беретін жеделдетілген қарқынмен жаңғыртуды қамтамасыз ету қажет болды. Осыған байланысты құрылымдық қайта құру және ауқымды жаңғырту мәселесі күн тәртібіне қойылды.

Ұсынылған мақала осы мәселелерді қарастыруға арналған. Мақаланың негізгі міндеттері – Қазақстанның экономикалық дамуының проблемалары мен перспективаларын зерттеу.

Технологиялық серпіліс үшін Қазақстан экономиканы ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік секторларды және мемлекеттік басқару жүйесін жаңартып, сапалы қайта құрулардың күрделі жолынан өтуі керек.

Қазіргі уақытта ТМД-ның басқа елдеріндегі сияқты Қазақстанда да елдің экономикасын жаңғырту мәселесі өте өткір тұр. Осыған орай «жаңғырту» ұғымын, оның мазмұны мен әртүрлі түсіндірмелерін зерттеу бүгінгі таңда ерекше маңызды болып көрінеді. Жаңғыртудың мазмұндық өзегі – рационализм, парасаттылық, урбанизация және индустрияландыру. Барлық аталған мазмұндық ерекшеліктерді ескеру мемлекеттің экономикалық құрылымының эволюциясын барабар бағалауға мүмкіндік беретін ғылыми негізделген кешенді талдауға ықпал етуі тиіс. Сонымен, заманауи жаңғыртудың әдіснамасы айтарлықтай күрделі, бірақ ол жеке мемлекетке құрылымдық жаңғыртудың өзіндік үлгісін жасауды таңдау мүмкіндігін береді.

Тірек сөздер: экономикалық жаңғырту, экономикалық өсу, мемлекеттік экономикалық саясат, макроэкономикалық көрсеткіш, жалпы ішкі өнім, сатып алу қабілетінің паритеті, импорт, экспорт, халықаралық валюта қоры, эконометрикалық модельдеу, макроэкономикалық болжам.

Кіріспе. Дүниежүзілік экономикадағы сұраныс пен ұсыныс инфляциясының асып түсуінен қалыптасқан дағдарыстың жаңа түрі елдерді экономиканы басқарудың бейімделген үлгісін құруға мәжбүр етеді. 2022 жылдың 1 қыркүйегінен Қазақстанда қалыптаса бастаған жаңа экономикалық стратегия ел экономикасының дамуындағы маңызды бетбұрыс болуы мүмкін.

Соңғы екі жыл Қазақстан экономикасының сыртқы әсерлерге шамадан тыс ұшырағанын көрсетті. Экономиканы жаһандық қайта құрылымдау қажеттілігін ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев та өз Жолдауында айтты [1].

Бұл ғылыми мақаланың өзектілігі - Қазақстан Республикасының экономиканы реформалауда экономиканы жаңғыртудың тиімді тетіктеріне сүйенетіндігінде, бұл оның экономикасының күрделі мәселелерін, оның ішінде алдыңғы қатарлы технологиялар мәселесін шешуге, экономиканың даму деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

Қазақстан экономикасы дамуының қазіргі кезеңінде, үдемелі индустриалды-инновациялық даму бағыты айқындалған кезде, экономиканы жаңғыртусыз елдің техникалық және технологиялық артта қалуын еңсеру қиын болатыны барған сайын айқын бола түсуде.

Жаңғырту (модернизация) – мемлекеттің техникалық инфрақұрылымын жаңарту, бүкіл қоғамның эволюциялық дамуы. Бұл тек сәнді ұран ғана емес, бұл мемлекеттің тұрғындары үшін жақсылыққа ұмтылатын ұзақ мерзімді психологиялық үрдіс [2].

Республика экономикасының ерекше артықшылығы бар шектеулі аймақтарда шоғырлануы Қазақстан дамуының жетекші тенденциясының – аймақтық теңсіздіктің өсуінің сақталуын айғақтайды. Қазақстанның жетекші алты өңірі (Атырау, Қарағанды, Маңғыстау, Шығыс Қазақстан облыстары және Астана және Алматы қалалары) ЖІӨ-нің 60%-ға жуығын құрайды.

Осындай жағдайда ел Президенті Қазақстан халқына Жолдауында «Экономикамыздың жүйелі проблемалары белгілі. Бұл шикізатқа тәуелділік, еңбек өнімділігінің төмендігі, инновацияның жеткіліксіз деңгейі, табыстың біркелкі бөлінбеуі. Әрине, мұның бәрі күрделі мәселелер, бірақ оларды шешудің нақты жолдары бар. Олар – макроэкономикалық тұрақтылық, экономиканы жаңғырту, әртараптандыру және цифрландыру, шағын және орта бизнесті, адами капиталды дамыту, заң үстемдігін қамтамасыз ету.» - деп атап өтті [3].

Зерттеу материалдары мен әдістемесі. Экономиканы жаңғырту және оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру факторы ретіндегі құрылымдық өзгерістер мәселелеріне батыс зерттеушілерінің: Д.Гэлбрейд, Э.Денисон, К.Кларк, Г.Менш, М.Портер, Д.Форрестер, Р.Хаусман, Дж.Шумпетер еңбектері арналған.

ТМД елдеріндегі саяси және әлеуметтік-экономикалық реформалар, өтпелі кезеңнің қиындықтары, тәжірибенің аздығы батыс елдерінің көп жылдардағы экономикалық дамуында жинақталған шетелдік ғалымдардың теориялық әлеуетіне жаңаша қарау қажеттілігін тудырды. Бұл процестің әсері орыс ғалымдары: В.И.Аджубей, М.Агарков, Б.Алехин, Л.И.Абалкин, А.А.Водянов, Г.Н.Евстегнеев, В.В.Косов, И.В.Липсиц, П.И.Хвойник және т.б. еңбектерінде айқын байқалады.

Отандық экономикалық әдебиеттерде ұлттық экономиканы жаңғыртудағы қаржыландыру мәселелері А.Т.Әшімбаева, У.Б.Баймұратов, Ф.М.Днишев, О.А.Жанайдарова, А.Б.Зейнелғабдин, У.М.Ысқақов, А.Қ.Қошанов, Н.К.Кучукова, Н.К.Мамыров, Н.Қ.Нұрланова, Қ.А.Сағадиев, Н.Н.Хамитов, У.К.Шеденов және т.б. еңбектерінде көрініс тапқан [4].

Бұл зерттеулердің кейбір аспектілері белгілі бір практикалық және теориялық дамуға ие болғанымен, қазақстандық экономикалық ғылымда Қазақстанды экономикалық жаңғырту мәселелері мен болашағына арналған кешенді еңбектер жоқ.

Зерттеудің әдістемелік негізін институционалдық, құрылымдық-функционалдық, жүйелік және салыстырмалы тәсілдер құрайды. Мақалада құжаттар мен БАҚ материалдарының мазмұнын талдау, ретроспективті және салыстырмалы талдау, қатысушыларды бақылау, статистикалық талдау әдістері қолданылады.

Зерттелетін жұмыстың өзектілігі қазақстан экономикасын жаңғыртудың теориялық негіздерін мұқият зерделеу және дамыту, тиісті ұйымдастырушылық-механикалық тетіктер мен оларды тиісті жағдайларда практикалық енгізу әдістерін әзірлеу қажеттілігін тудыратынында.

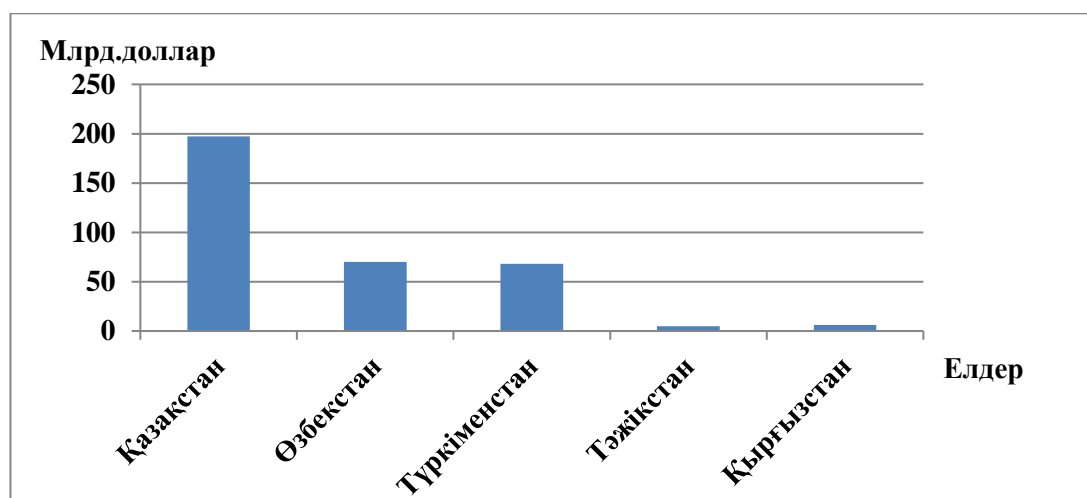
Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау. Бүгінде Қазақстан Орталық Азия елдері арасында макроэкономикалық көрсеткіштері ең жоғары мемлекет болып табылады. Мысалы, 2021 жылғы көрсеткіштерге көз жүгіртсек, Қазақстанның ЖІӨ 197,11 миллиард долларды құрағанын көреміз, бұл сол жылғы Өзбекстан, Түрікменстан, Тәжікстан және Қырғызстанның жалпы ішкі өнімінен 2,8, 3,2, 22,5 және 23,1 есе көп (1-сурет).

Дегенмен, түркі әлемінің басқа елдері сияқты Қазақстан да өзінің экономикалық әлеуетін толық пайдаланбай отырғанын айта кеткен жөн.

Қазақстан Республикасы дүние жүзіндегі ең ірі мемлекеттердің бірі: территориясы бойынша 9-орында, әртүрлі табиғи ресурстардың (мұнай, газ, кен) орасан қоры бар, өнеркәсібі мен ауыл шаруашылығы дамыған (шаруашылық жерлерінің үлесі 80%). Қазақстанның экономикалық және әлеуметтік саладағы даму деңгейі айтарлықтай жоғары, халық табысы бойынша ТМД-ғы Ресейден кейін екінші орында тұр [5].

Төмендегі кестеде ұлттық экономика дамуындағы негізгі макроэкономикалық көрсеткіштерінің мәндері беріліп отыр (1 - кесте).

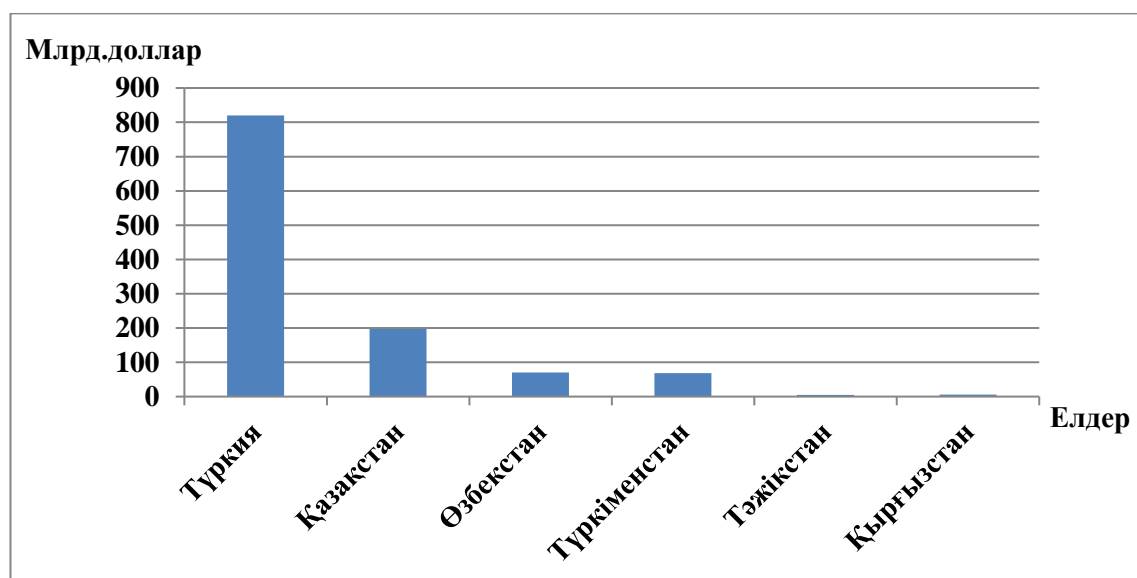
Ұлттық байлықты салыстыру әр түрлі елдердегі өмір сүру құнындағы айырмашылықтарды түзету үшін сатып алу қабілеті паритетінің негізінде жиі жасалады. Басқа көрсеткіштер, жан басына шаққандағы номиналды ЖІӨ және жан басына шаққандағы сәйкес ЖІӨ ұлттық өмір деңгейін салыстыру үшін пайдаланылады [6].

1-сурет – Орталық Азия елдерінің ЖІӨ көлемі, 2021 ж.

Ескерту: Зерттеу мәліметтері негізінде құрастырылды.

Ал, түркі әлемі елдерімен салыстырғанда Қазақстан екінші орында тұр (2-сурет).

2-сурет – Түрік әлемі елдерінің ЖІӨ көлемі, 2021 ж.

Ескерту: Зерттеу мәліметтері негізінде құрастырылды.

2020 жылдан бастап индустрияландырудың жаңа бесжылдық жоспарын іске асыру басталды, оның басты назары өңдеуші саладағы тиімді кәсіпорындарға бағытталған, өндіріс көлемін ұлғайтуға және отандық және отандық сұранысқа ие өңделген тауарлардың ассортиментін кеңейтуге бағытталған.

ЖІӨ, бюджет, сыртқы сауда балансының көрсеткіштері Қазақстанның басым экспорттық бағдарын көрсетеді. Халықаралық валюта қорының (ХВҚ) классификациясы бойынша Қазақстанның экономикасы дамушы экономикаға жатады, бұл айтарлықтай даулы мәлімдеме болып табылады. Дегенмен, ХВҚ әдістемесі бойынша Қытай да дамушы мемлекет болып табылады. Елдерді салыстырған кезде экономистер ЖІӨ-нің сатып алу

қабілетінің паритеті (СҚП) бойынша пайдалануды жөн көреді, бұл валюта бағамдарына тәуелді емес және номиналдыға қарағанда әлдеқайда объективті. Бұл көрсеткіш бойынша Қазақстан 2021 жылға арналған ЖІӨ (СҚП) бойынша 543 миллиард доллармен әлемде 42-ші орында және жан басына шаққандағы ЖІӨ (СҚП) бойынша 28 414 доллармен 62-ші орында.

1-кесте – Қазақстан Республикасының негізгі макроэкономикалық көрсеткіштері

Негізгі макроэкономикалық көрсеткіштер	Көлемі	Мерзімі
ЖІӨ	197 млрд. АҚШ доллары	2021 ж.
ЖІӨ жылдық өсім ырағағы	3.2 %	2022 жылдың 4 тоқсаны
Жан басына шаққандағы ЖІӨ	11298 АҚШ доллары	2021
Салыстырмалы бағадағы ЖІӨ	101523 млрд.тг. 224.701 млрд. АҚШ доллары	2022 жылдың 4 тоқсаны
Ескерту: ҚР ҰСБ мәліметтері негізінде құрастырылды.		

Қазақстан 2022 жылы бірнеше маңызды оқиғаларды бастан өткерді, мысалы, оның Ресеймен сауда және әлеуметтік байланыстары айтарлықтай өсті. Сондай-ақ, республиканың негізгі экспорттық құрамдас бөлігі болып табылатын мұнай, газ, көмір, кен бағасы әлемдік нарықта бірнеше есе өсті. Ресей Федерациясында параллельді импорт туралы заңның қабылдануына байланысты Қазақстан Ресейге технологиялық өнімдерді жеткізуді (процессорлар, смартфондар, компьютерлік техника) жүздеген есе ұлғайтты. Мысалы, ағымдағы жылдың 9 айында ғана үшінші елдерден смартфон экспорты 328 есе, процессорлар 121 есе өсті. Бұл факторлар СҚП бойынша ЖІӨ өсіміне әсер етті, 2022 жылғы 1 желтоқсанда ХВҚ мәліметтері бойынша ол бір жыл ішінде 596,67 млрд. доллар құрады [7].

Сауда балансы ел экономикасындағы жағдайдың тағы бір маңызды макроэкономикалық көрсеткіші болып табылады. Оң сальдомен (экспорттың импорттан асып кетуі) экономика тұрақты және тұрақты болып саналады. Өйткені, Қазақстан тәуелсіздік алған 1992 жылдан бері экспорт әрқашан импорттан асып түсіп, бюджет кірісіне және ұлттық валюта теңге бағамына оң әсер етті.

Қазақстанның халықаралық саудадағы үлесі 0,3%-дан аспайды, бірақ ол Ресей мен Қытай үшін стратегиялық серіктес, мұнай өндіруші ОПЕК+ елдерінің картелінде елеулі орынға ие. Мемлекеттің сыртқы сауда айналымы тұрақты оң динамикаға ие, бірақ 2013 жылғы тауар айналымының максималды мәні 134 млрд. доллар болып, әлі жаңартылған жоқ. 2021 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанның экспорттық-импорттық операциялары 101 млрд. долларды құрады. 2020 жылғы пандемия жылымен салыстырғанда экспорт ақшалай түрде 26,9%-ға, 60 млрд. долларды құрады, ал импорт 5,8%-ға, жалпы сомасы 41 млрд. долларға өсті (2-кесте).

ТМД, Азия және Еуропа елдерінің Қазақстанның жалпы тауар айналымын бөлісуі біркелкі – шамамен 30%. Дегенмен, елдің экспорты мен импортының құрылымы айтарлықтай ерекшеленеді: Қазақстан ТМД-дан тыс елдерге экспорттайтын тауарлардың 79%-ы кетеді, ал импорттың жартысынан көбі (51%) посткеңестік елдерден келеді. 2021 жылы еліміздің негізгі сауда серіктестері Ресей, Қытай және ЕО елдері болды. 2022 жылы экспорт құрылымы аздап Қытайға, ал импорт Ресейге қарай ығысқан.

Ел экспорты аз ғана әртарапандырылған: негізгі баптар табиғи ресурстар (мұнай, газ, кен) және металдар. Олар Қазақстанның шетелге сатылымының 85 пайызын құрайды. Бұл бөлу кірістердің шикізат бағасына өте тәуелді екенін білдіреді. Машиналар мен жабдықтар (40%), химия өнімдері (17%) және азық-түлік өнімдері (12%) импортталады [8].

Дүниежүзілік сауда құрылымында шикізаттың үлесі азайып, дайын өнімнің үлесі артып келеді. Екінші дүниежүзілік соғысқа дейін дүниежүзілік сауданың шамамен 2/3 бөлігін азық-түлік, шикізат және отын құраса, қазір олар 1/3-тен аз. Қазіргі уақытта дайын өнім саудасы әлемдік экспорттың 2/3 бөлігін құрайды.

Ғылыми-техникалық өнім саудасының көлемі артып келеді. Соңғы 20 жылда ол 10 есеге жуық өсті.

2-кесте – Экспорт пен импорттың динамикасы

Көрсеткіштер	Жылдар						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Сыртқы сауда айналымы, млн. доллар	76 523	62 113	78 103	94 769	97 775	86 470	101 513
Өткен жылмен салыстырғанда, %	63,4	81,2	125,7	121,3	103,2	88,4	117,4
Экспорт	45 955,8	36 736,9	48 503,3	61 111,2	58 065,6	47 540,8	60 339,6
Өткен жылмен салыстырғанда, %	57,8	79,9	132,0	126,0	95,0	81,9	126,9
Импорт	30 567,7	25 376,7	29 599,6	33 658,5	39 709,3	38 929,1	41 173,8
Өткен жылмен салыстырғанда, %	74,0	83,0	116,6	113,7	118,0	96,4	105,8

Ескерту: ҚР ҰСБ мәліметтері негізінде құрастырылды.

Әлі де, елімізде ұлттық экономиканың дамуын қамтамасыз ету үшін экономикалық жаңғыртудың мүмкіндіктері мен әлеуеті әлі толық пайдаланылмағанын байқауға болады.

Сонымен қатар, ел экономикасындағы болуы мүмкін келеңсіз жақтардың негізгі себептеріне келесі факторларды көрсетуге болады:

- әлемдік мұнай-газ нарығындағы баға белгілеулерінің төмендеуі, бұл ел бюджетінің кірісін қысқартады;

- тұтыну бағалары индексінің өсуі, инфляция, ел тұрғындарының шығыстарының артуы;

- әлемдік банктердің, сондай-ақ Қытай мен Ресейдің саясатына қатты тәуелділік.

Дегенмен, еліміздің ШЫҰ, Жібек жолы және басқа да жобалар аясында Ресей Федерациясымен және Қытаймен жақсы болуы ел үшін әлдеқайда тиімді. Бірақ Қазақстан бір жағынан Қытай мен Ресей, екінші жағынан Батыс елдері арасындағы ұзаққа созылған экономикалық соғысқа еріксіз тәуелді болып отыр.

Сондықтан, ұсынылған ғылыми мақала шеңберінде қысқа мерзімді болжау мүмкіндігі ерекше құнды болып табылатын ұлттық экономиканы жаңғыртудың баланстық сценарийі құрылды. Себебі, Қазақстан экономикасының дамуындағы үнемі күрделене түсетін экономикалық процестер зерттеу мен талдаудың арнайы әдістерін құру және жетілдіру қажеттілігін тудырды.

Құрылған моделіміз айнымалылар мен эконометриялық, баланстық және анықтамалық теңдеулерден тұрады және барлық негізгі эконометрикалық құралдарды пайдалана отырып құрастырылған.

Сипатталған модельді құру үшін бастапқыда қойылған барлық міндеттер дәйекті түрде орындалды: осы саладағы тиісті зерттеулерге шолу жасалды, деректер жиналды және өңделді, үлгі теңдеулері бағаланды.

Эконометриялық бағалаулар бірқатар экономикалық мәселелерді шешу үшін қолданылады, мысалы, жаңғыртудың ең оңтайлы бағытын немесе жаппай өндірісті қалыптастыру үшін өнімнің белгілі бір түрінің қолайлы үлгісін таңдау үшін немесе экономикалық жағдайдың дамуын болжау кезінде [9].

Эконометриялық модельді құру үшін бастапқыда қойылған барлық міндеттер дәйекті түрде орындалды: Қазақстан экономикасының тиісті зерттеулерге шолу жасалды, деректер жиналды және өңделді, осы саладағы зерттеу моделінің теңдеулері бағаланды.

Эндогендік және экзогендік айнымалылардың модельденген динамикасы қазіргі уақытта елде қысқа мерзімді өсу үшін ресурстық әлеует әлі де бар екенін көрсетеді.

Эндогендік және экзогендік айнымалылардың өзгеруіне байланысты Қазақстан экономикасын жаңғыртудың 2023-2027 жылдарға арналған үш сценарийін (базалық, оптимистік және пессимистік) ұсынамыз.

«Базалық сценарийде мұнайдың орташа бағасын барреліне 85 доллар деңгейіндегі және АҚШ долларының 460 - 470 теңге деңгейіндегі болжамды бағамын ұсынамыз. Осы сценарий бойынша ЖІӨ-нің орташа жылдық нақты өсімі 3,5 - 3,9%-ды, оның ішінде 2023 жылы 4%-ды құрайды.

Оптимистік сценарий бойынша мұнайдың болжамды бағасы барреліне 110 доллар, АҚШ долларының бағамы 495 - 440 теңге деңгейінде. Ал экономиканың орташа жылдық өсімі 4 - 4,2% деңгейінде болуы мүмкін.

Пессимистік сценарийде мұнай бағасын барреліне 60 доллар деңгейінде болуын және айырбас бағамын бір АҚШ долларына 500-505 теңгеге дейін әлсіреуін күтуге болады деп есептейміз. ЖІӨ-нің болжамды нақты өсімі орта есеппен 3,2 - 3,5%-ды құрайды деп болжамдаймыз.

Зерттеуіміздегі эконометриялық әдістер статистикалық мәліметтерді зерттеуге және белгілі бір экономикалық және техникалық-экономикалық құбылыстар мен жаңғыртулардың эконометрикалық үлгілерін құруға мүмкіндік беріп отыр.

Мемлекет басшысының 2021 жылғы 1 қыркүйектегі «Халық бірлігі мен жүйелі реформалар – ел игілігінің берік іргетасы» атты Қазақстан халқына Жолдауына сәйкес қазіргі жүргізіліп отырған экономикалық саясат экономикалық жаңғырту көрсеткіштеріне әсер етіп отыр [10]. Себебі, әлемдегі қазіргі геоэкономикалық жағдайды ескере отырып, экономикамызды жаңғыртудағы негізгі күш жаңа экономикалық модель құруға бағытталған.

2022 жылдың соңындағы статистикалық мәліметтер болжамдық сценарийіміздің орындалу ықтималдығы жоғары екенін көрсетіп берді.

Қазақстан экономикасының өсу деңгейі соңғы уақытта және 2022 жылы Орталық Азия өңірі бойынша орташа көрсеткіштерден асып түсті. ХВҚ және басқа да сарапшылардың пікірінше, елде салада құрылымдық өзгерістер орын алса, бұл үрдіс болашақта да сақталады. Экспортқа бағытталған экономикалық модель (сатудың 85%-дан астамы тауарлар мен металдарға тиесілі) оң сауда балансына кепілдік береді [11].

Қорытынды. Бүгінгі таңда Қазақстан экономикасын жаңғырту бағыты ел үшін ауқымды жоба болып табылады.

Экономикадағы ағымдағы жағдайды ескере отырып, біздің ұсынысымыз бойынша Қазақстан экономикасын жаңғыртудың тиімді тетіктері деп мыналарды көрсетуге болады.

Біріншісі - ғалымдардың, практиктердің, мемлекеттік қызметкерлердің және бизнес-қоғамдастықтың бірлескен күш-жігеріне негізделген табысты шетелдік тәжірибеден кем түспейтін ұзақ мерзімді индустриялық саясатты жүргізе беру.

Екіншісі - технологиялық жаңғыртуды жалғастыру.

Үшіншісі - жаңа буынның білікті инженерлік мамандарын дайындау. Жаңғырту мен қайта құрылымдаудың барлық бағыттары жоғары технологиялық процестерді жобалауға, басқаруға және қолдауға қабілетті тиісті деңгейдегі мамандарсыз жүзеге асырылмайды.

Төртіншісі - инновациялық іс-шараларды белсендіру. Ең маңызды міндет - инновациялық жүйені жаңғырту, ол ғылым мен өндірістің тиімді байланысын қамтамасыз ете алуы тиіс.

Бесіншісі - индустрияландыру бағдарламаларын инвестициялық қолдауды жетілдіру. Әлемдік тәжірибе өнеркәсіпті жаңғыртуды тек банк жүйесінің өнімдері есебінен жүзеге асыруға болмайтынын көрсетіп отыр. Жаңғырту үшін қосымша қаржыландыру көздерін анықтау немесе қайта құрылымдау үшін қаржыландыру көздерін әртараптандыру қажет болады.

Алтыншысы - ірі бизнестің қатысуын жандандыру. Негізінен, ірі бизнеске жататын тау-кен металлургия кешенінің кәсіпорындары ғана бюджетке салық және жалпы түсімдерді қамтамасыз ететіні белгілі.

Сонымен қатар Қазақстан экономикалық жағдайы қолайлы елдердің қатарында емес. Қалалардағы және одан тыс жерлерде өмір сүру жағдайларының қарама-қайшылықтары, адамдардың жеткіліксіз әлеуметтік және кеңістіктік ұтқырлығы елдің дамуын тежейтін факторлар болып табылады [12].

Көлік және логистика қазақстандық экономиканың драйвері бола алады, әсіресе қазіргі нақты жағдайда. Айта кету керек, бүгінде әлемдегі геосаяси және геоэкономикалық жағдайдың өзгеруіне байланысты көлік-логистикалық дағдарысқа тап болып отырмыз. Бұл ретте Еуропа мен Азияны байланыстыратын маңызды Транскаспий көлік дәлізінің, сондай-ақ Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» жобасының қатысушысы болып табылатын Қазақстанның аса маңызды артықшылығы бар [13]. Әрине, бұл бағытта көлік-логистикалық мүмкіндіктердің дамуын сипаттап, әлеуетті толық пайдалану қажет.

Бүгінгі таңда Қазақстан өзінің тұрақты экономикасын құруда деген пікірдеміз. Сонымен қатар, жоғарыда аталған факторлармен қатар Қазақстанның айтарлықтай жоғары экономикалық әлеуеті бар. Осы себепті біз Қазақстанда қалыптасқан экономиканы жаңа прогрессивті басқару және экономикалық дамудың жаңа үлгісі өте жоғары экономикалық тиімділік береді деп ойлаймыз.

Жұмыста зерттелген ұсыныстарды кешенді пайдалану қоғамдағы көзқарастарды реформалауда басқару институтының әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді. Материалдарды Қазақстанды жаңғырту мәселелері мен перспективаларын зерттеуде де пайдалануға болады.

Әдебиеттер:

[1] Послание Президента Республики Казахстан К.К. Токаева народу Казахстана "Новый Казахстан: Путь обновления и модернизации" - Астана, 16 марта, 2022 г.

[2] **Сайгапарова, Р.С.** Модернизация - как основа конкурентоспособности экономики Казахстана – Транзитная экономика, 2011, №7.

[3] Послание Президента Республики Казахстан К.К.Токаева народу Казахстана "Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество" Астана, 01 сентября, 2022 г.

[4] Финансовые аспекты Третьей модернизации экономики Казахстана: Монография./ Под ред. д.э.н., проф. Н.К. Кучуковой. /Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева. – Нур-Султан, ИП Булатов А.Ж., 2020. – 605 с.

[5] Экономика Казахстана 2022-2023 в цифрах/ Take-profit.org

[6] **Баринов, В.А.** Внешнеэкономическая деятельность / В.А. Баринов. - М.: Форум, Инфра-М, 2021. – 192 с.

[7] **Соколова, Э.В.** Внешнеэкономическая политика Республики Казахстан на современном этапе развития.- Самара: Изд-во ООО «Аспект», 2022.

[8] **Дулмабаева, Р.Т.,** Есенжолова Г.Д. Перспективы развития внешней торговли Казахстана со странами всеобъемлющего регионального экономического партнерства. *Economics: the strategy and practice*, 2022;17(2):160-177.

[9] **Кошкин, Ю.Л.,** Шатров А.В. К вопросу о моделировании трендов временных рядов // Вестник Пермского университета. Серия: Экономика, 2015. № 3 (26). С. 32–41.

[10] Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі мен жүйелі реформалар - ел игілігінің берік іргетасы» Қазақстан халқына Жолдауы. - Астана, 1 қыркүйек, 2021 ж.

[11] **Кузнецов, И.** Экономика Казахстана. – Астана, 15.03.2023 г.

[12] **Чжан, Нин.** Политическое и экономическое развитие Казахстана после обретения независимости (1991-2011) [М] - Шанхай: Shanghai University Press, 2012. С. 31.

[13] **Кошмаганбетов, С.** Новая модель экономического развития Казахстана даст высокую эффективность. – Астана, 13 марта, 2023 г.

References:

[1] Message from the President of the Republic of Kazakhstan K.K.Tokayev to the people of Kazakhstan "New Kazakhstan: The path of renewal and modernization" - Astana, March 16, 2022 [in Russian]

- [2] **Saigaparova, R.S.** Modernization - as a basis for the competitiveness of the economy of Kazakhstan – Transit economy, 2011, no. 7. [in Russian]
- [3] Message from the President of the Republic of Kazakhstan K.K.Tokayev to the people of Kazakhstan "A Just State. One Nation. A Prosperous Society" - Astana, September 01, 2022[in Russian]
- [4] Financial aspects of the Third modernization of the economy of Kazakhstan: Monograph./ Ed. Doctor of Economics, prof. N.K. Kuchukova. /Eurasian National University. L.N. Gumilyov. – Nur-Sultan, IP Bulatov A.Zh., 2020. – 605 p. [in Russian]
- [5] Economy of Kazakhstan 2022-2023 in numbers / Take-profit.org[in Russian]
- [6] **Barinov, V.A.** Foreign economic activity /V.A.Barinov.–M.: Forum, Infra – M, 2021. – 192 p. [in Russian]
- [7] **Sokolova, E.V.** Foreign economic policy of the Republic of Kazakhstan at the present stage of development. – Samara: Publishing house of Aspect LLC, 2022. [in Russian]
- [8] **Dulmabaeva, R.T.,** Esenzholova G.D. Prospects for the development of Kazakhstan's foreign trade with countries of a comprehensive regional economic partnership. Economics: the strategy and practice., 2022;17(2):160-177. [in Russian]
- [9] **Koshkin, Yu.L.,** Shatrov A.V. On the issue of modeling trends in time series – Bulletin of the Perm University. Series: Economy, 2015. No. 3 (26). pp. 32–41. [in Russian]
- [10] Message of our President Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan "National unity and systematic reforms are a solid foundation of the country's well-being". – Astana, September 1, 2021.[in Kazakh]
- [11] **Kuznetsov, I.** Economy of Kazakhstan. – Astana, 03/15/2023[in Russian]
- [12] **Zhang, Ning.** Political and economic development of Kazakhstan after gaining independence (1991-2011) [M] – Shanghai: Shanghai University Press, 2012. P.31. [in Russian]
- [13] **Koshmaganbetov, S.** New model of economic development of Kazakhstan will give high efficiency. – Astana, March 13, 2023[in Russian]

МЕХАНИЗМЫ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Калыкулов К.М., кандидат экономических наук, доцент
Асырауов Д.А., старший преподаватель
Талдахметов Б.Ш., старший преподаватель

Шымкентский университет, г. Шымкент, Казахстан

Аннотация. В отличие от стран Запада, Казахстан значительно позже вступил на путь постиндустриальной трансформации, поэтому необходимо было обеспечить модернизацию ускоренными темпами, что позволило бы сократить или преодолеть разрыв между уровнем развития Казахстана и наиболее технологически продвинутых стран. В связи с этим на повестку дня был поставлен вопрос структурной реконструкции и масштабной модернизации.

Представленная статья призвана рассмотреть эти вопросы. Основными задачами статьи является исследование проблем и перспектив экономического развития Казахстана.

Для технологического прорыва Казахстану предстоит пройти сложный путь качественных перестроек, обновив не только экономику, но и социальные отрасли, систему государственного управления.

В настоящее время в Казахстане, как и в других странах СНГ, очень остро стоит проблема модернизации экономики страны. В связи с этим изучение понятия «модернизация», его содержания и различных трактовок представляется сегодня особенно важным. Содержательным ядром модернизации являются рационализм, здравый смысл, урбанизация и индустриализация. Учет всех перечисленных содержательных особенностей должен способствовать научно обоснованному комплексному анализу, позволяющему адекватно оценить эволюцию экономической структуры государства. Таким образом, методология современной модернизации достаточно сложна, но позволяет отдельным государствам выбирать для создания собственной модели структурной модернизации.

Ключевые слова. модернизация экономики, экономический рост, государственная экономическая политика, макроэкономический показатель, валовой внутренний продукт, паритет покупательной способности, импорт, экспорт, международный валютный фонд, эконометрическое моделирование, макроэкономический прогноз.

MECHANISMS FOR MODERNIZING THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN

Kalykulov K.M., candidate of economic sciences, associate professor

Asyrauov D.A., senior lecturer

Taldakhmetov B.Sh., senior lecturer

Shymkent University, Shymkent city, Kazakhstan

Annotation. Unlike Western countries, Kazakhstan embarked on the path of post-industrial transformation much later, so it was necessary to ensure modernization at an accelerated pace, which would reduce or overcome the gap between the level of development of Kazakhstan and the most technologically advanced countries. In this regard, the issue of structural reconstruction and large-scale modernization was put on the agenda.

This article aims to address these issues. The main objectives of the article is to study the problems and prospects for the economic development of Kazakhstan.

For a technological breakthrough, Kazakhstan will have to go through a difficult path of qualitative restructuring, updating not only the economy, but also social sectors, and the system of public administration.

At present, in Kazakhstan, as in other CIS countries, the problem of modernizing the country's economy is very acute. In this regard, the study of the concept of "updating", its content and various interpretations seems to be especially important today. The content core of modernization is rationalism, common sense, urbanization and industrialization. Accounting for all of the listed content features should contribute to a scientifically based comprehensive analysis that allows an adequate assessment of the evolution of the economic structure of the state. Thus, the methodology of modern modernization is quite complex, but allows individual states to choose to create their own model of structural modernization.

Keywords. modernization of the economy, economic growth, state economic policy, macroeconomic indicator, gross domestic product, purchasing power parity, import, export, international monetary fund, econometric modeling, macroeconomic forecast

FOREIGN EXPERIENCE IN INTRODUCING INNOVATIONS INTO THE ACTIVITIES OF SMALL BUSINESS ENTITIES OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

Kalykulov K.M., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

kalykulov.65@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9049-4144>

Mutaliyeva A.A., Doctoral Student

Alua012@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4268-9382>

Shymkent University, Shymkent city, Kazakhstan

Annotation. An objective, scientifically based analysis of agro-industrial innovations is impossible without studying the experience of economically advanced states in implementing the results of scientific and technological progress in agricultural production. Comparing the technological level of Kazakhstan's agro-industrial complex with the leading countries of the world, as in no other sphere of scientific and technological progress, allows highlighting the problems of domestic agriculture: materially and morally obsolete fixed assets; technological backwardness; low level of culture of production of the main types of agricultural products; lack of effective mechanisms for commercialization of scientific and technical labor products and their transfer to real production; unsystematic state support for agricultural innovations; imperfection and inconsistency of regulatory regulation, etc.

The accumulated crisis economic phenomena force producers of this type of agricultural products to face the problem of limited effective demand, rather than acute competition for the consumer. However, both of these problems provide and make it necessary to address issues of improving the efficiency of small business production as growth reserves.

It is possible to realize this only in conditions of increasing the intensity of the industry on an innovative basis. Therefore, there is a need to choose priority directions of innovative development of small business, characteristic of each region of the country, and to develop a holistic strategy for the development of the industry, which determines the relevance of scientific research.

Keywords. agro-industrial complex, food security, small business, the concept of ensuring.

Introduction. It seems that the experience of the USA is especially important for domestic theory and practice, as a state with a territorial extent comparable to Kazakhstan, population size and similar natural and climatic conditions. It is noteworthy that the United States has not always been among the leaders of agricultural and industrial production and at one time experienced a period of painful transformation of agriculture after the abolition of slavery in the south of the country. However, at present, the United States has managed to create a powerful agricultural production with advanced technologies and the highest labor productivity, even in comparison with technologically advanced states [1, c. 134-158].

The United States is an example of a State striving for leadership in all branches of scientific knowledge, strengthening cooperation between the State, industry and research groups, training high-quality personnel, as well as improving the overall level of scientific and technical knowledge in the country. One of the main priorities of the domestic and foreign policy of the state is the promotion of scientific and technological progress and the widest possible implementation of its results in all spheres of public life [2].

The scientific boom was the result of the implementation of the strategic plan for the development of the country's innovation potential, adopted by the US government in the early 80s of the last century. The strategy provided for the implementation of legislative, organizational, economic, educational, cultural, educational and other measures aimed at activating scientific research, as well as the introduction into the mass consciousness of the dominant priority of science as the main condition for the progressive development of society and the basis of its well-being.

In the early 1980s, a package of laws aimed at creating a regulatory framework for the state's innovation strategy was developed and put into effect in the United States. The package included such legislative acts as the Law on Innovation Activity (1980), the Law on the Development of Innovation in Small Business (1981), the Law on Technology Transfer (1986). In addition, during this period, the US government issued a number of by-laws aimed at developing innovation activity and facilitating access to science and technology for business entities. Further development of the legislative and regulatory framework of the NTP was developed in the laws «On Trade and Competitiveness» (1988), «On National Technology Transfer and Development» (1995), «On Commercialization of Technology Transfer» (2002), etc. As a result, effective mechanisms for the transfer of production technologies were created in the United States, the procedure for licensing inventions was simplified, industrial propaganda services were formed, and a favorable information background for research and innovation activities was created.

The innovative provision of the US agro-industrial complex today seems to be the most perfect in the world, being a role model for countries not only with transition, but also with developed economies. In the United States, the intensification of agricultural production is a very profitable area of capital application, the return on which is 30-50% per dollar invested and allows you to get up to 80% of the increase in production due to the development of science and technology [3, c. 110-121]. The strategic planning system created in the 1990s allows combining program and target planning with effective monitoring of compliance with federal and regional priorities in scientific and technical activities and the allocation of state financial and material and production resources in accordance with them for scientific research, their transfer and implementation in agricultural production. According to the US Department of Economics and Statistics, at least a quarter of scientific projects are brought to implementation (for comparison, in Kazakhstan no more than 2-3%), which contributes to the most rational spending of financial resources in the amount of up to half a billion dollars annually [4].

Despite the existence of a powerful sector of large capitalist farms in the US agro-industrial complex, the government proceeds from the fact that private investments are not enough to meet the needs of agricultural producers in R&D due to the fact that the implementation of a number of innovative projects requires costs exceeding the material, technical, organizational and personnel capabilities of even large agricultural companies and farmers' associations. Therefore, federal legislation considers the support of R&D programs (including in the agricultural sector) as one of the important economic functions of the state. In accordance with US law, the state provides private corporations, its contractors and non-profit corporations engaged in R&D with a wide range of various preferences and benefits.

An important element of state support for the innovative activities of small forms of agricultural production is the joint financing of university science and extension with regions and farmers' associations.⁴ Modern extension in the USA implies not so much the transfer of scientific knowledge from the developer to the direct producer, as their interaction with each other at all stages of STP. Thus, in many states, farmers' associations, being present on the boards of trustees of universities, contribute to the practical feasibility of innovations and influence the direction and quality of graduates' preparedness. The main burden of financing the extension cooperative service falls on state budgets. According to the Federal Statistical Service, in 2017, in the whole country, 18% of extension financing was carried out from the federal budget, 66% - from state budgets and 16% of funds were provided by local budgets [5].

Methods. The theoretical and empirical basis of the study is the results of research by Kazakhstani and foreign scientists and specialists in the field of improving organizational and economic relations of participants in dairy production. The empirical and informational basis of the study was legislative and other regulatory documents regulating the process of implementing investment policy in the automotive industry, as well as concepts, programs and strategies for the development of livestock agriculture and dairy production.

Results and discussion. Another major area of innovation in agro-industrial production is the creation of public-private partnerships with the participation of the US Department of

Agriculture, the purpose of which will be to use innovations for global development and economic growth of all branches of agricultural production. In particular, a partnership with the non-profit organization CABI is necessary to combine information on the diagnosis, treatment and dissemination of agricultural crops, pests and diseases within the framework of the Plantwise initiative implemented by CABI. In addition, in partnership with the organizations Bioversity International and Global Crop Diversity Trust, a global bank of plant genes and breeding material with the properties necessary for scientific research is being created [6].

It should be recognized that the policy pursued in the field of agricultural innovations has put the United States in a leading position in the production of basic types of agricultural products. The country produces half of the world's soybeans and corn, 10-15% of cotton, wheat, tobacco and vegetable oils. In terms of agricultural efficiency, the United States is also a world leader. Currently, the agricultural sector of the US economy uses many innovative solutions that allow increasing production while reducing costs. The use of genetically modified seeds, direct sowing, modern technologies of storage and transportation of agricultural products leads to a reduction in costs and an improvement in the quality of manufactured products. Thanks to these factors, as well as a purposeful state innovation policy in the agricultural sector, comfortable conditions have been created in the United States for the development of agricultural production, the productivity of which has increased by almost 50% compared to the 80s of the last century.

Turning to the experience of Canada, it should be noted that until the end of the last century, the level of innovation activity in industry and agriculture in this country was significantly lower than in the United States. However, in the last two decades, a course has been chosen in Canada to build an innovative society based primarily on the high educational potential of the population. The Government has adopted a number of decisions on the radical reform of the entire educational, scientific and technical policy in order to involve the widest possible public structures in innovation and create a favorable innovation climate..

In accordance with the federal structure, the implementation of research and scientific and educational programs is the joint competence of the federal Government, ten provinces and three federal territories of Canada. At the federal level, the management of science and education is carried out by the federal Government, the relevant ministries and state scientific institutions included in their structure. For example, the Ministry of Agriculture and Food is responsible for 18 research centers, the Ministry of Environmental Protection - 15 centers, the Ministry of Health - 13 national laboratories. In addition, a number of Canadian provinces have their own ministries of scientific research. The structure of the state scientific, technological and innovation system of Canada is complemented by research institutions, universities and scientific sectors of industrial firms, including in-house research units of small and medium-sized businesses. Finally, the country has established the National Research Council of Canada (National Research Council of Canada), which is subordinate to 24 research institutes [7, c. 67-76].

The participation of the private sector in the development of the country's innovation potential is realized mainly through public-private partnership. Such associations of state institutions with business structures are created in order to consolidate the scientific potential of state research institutions, university science and industry in the form of regional innovation clusters. As a rule, universities, state research centers (primarily NRC) and high-tech production are concentrated in clusters.

In the leading countries of the European Union (Germany, Great Britain, France, the Netherlands, Denmark, etc.), along with the already traditional directions of innovative development, such forms of stimulating innovation activity as the creation of innovation centers and science and technology parks with the involvement of a relatively small number of large corporations, the so-called «national champions» – companies capable of competing on equal terms with the leading firms of the USA, Canada and Japan are also used. In the 1990s, in a number of EU countries (Great Britain, France, Germany, Denmark, etc.), programs were adopted and widely developed to create such innovation centers (IC) as reference points for the development and production of high-tech products. As a result of the implementation of these programs, zones

of innovative activity were formed, large enterprises producing high-tech products were created, the latest technologies were developed and introduced into production using the latest achievements of scientific and technological progress, the production of agricultural products using environmentally friendly and organic technologies was mastered, etc..

Innovation centers and science and technology parks play an important role in the innovative development of industrially developed European countries, where, along with research centers and university science, an important role is played by intra-company science integrated into the real sector of the economy. In EU countries such as the UK, France, Germany, Austria, the Netherlands, the costs of in-house scientific and applied research account for 62-70% of total science costs (for comparison: in the USA and Japan - 70%, China - 71%) [8, c. 21-30]. At the same time, companies' own scientific research (including large multinational corporations) They are actively combined with the involvement of research centers and universities in the implementation of innovative projects, which is carried out mainly in the form of outsourcing. Such an organization of innovation activities contributes to the development of its own scientific and technological potential, and also allows for the effective distribution of scientific efforts of all participants of the scientific and technological.

The most significant and potentially valuable for the domestic agro-industrial complex, undoubtedly, is the experience of Germany, one of the first European countries to begin the widespread implementation of the achievements of the scientific and technological progress in the agricultural production of small businesses. German production scientists have achieved the greatest success in the field of organic agriculture and the production of environmentally friendly products. Since 1989, the state has been providing large-scale financial support for this direction. Germany ranks first among EU countries (and second in the world after the USA) in terms of turnover of environmentally friendly products – 6.59 billion euros (2011), the lion's share of which is produced by farmers [9, c. 80-87].

The country has established and successfully operates a system of environmental unions that unite environmentally friendly farms in Germany. Membership in environmental unions allows farmers not only to count on additional financial flows through union channels, but also to receive consulting, methodological, informational, scientific, technical, and innovative assistance. One of the important advantages of membership in environmental unions is the possibility of certification and labeling of products in accordance with the sign of belonging to the union, land, state. In Germany, environmentally friendly products are subject to marking with the state seal and the seal of the relevant land where the products were produced. There is an extensive retail network in the country, which includes specialized biomagazine⁵, fairs, as well as ecological «counters» in traditional stores selling products equipped with bio-prints. The method of selling environmentally friendly products directly on the farm is gaining more and more popularity, including with the possibility of consumer participation in their production.

Summary and Conclusion. In the UK, state regulation of agricultural innovations is carried out mainly by indirectly stimulating R&D and activating the processes of introducing new equipment into agricultural production by regulating prices, lending, insurance and subsidizing capital-intensive technologies, etc. At the same time, financing of innovation transfer activities in the UK is carried out exclusively from private sources. The participation of the state is limited to providing organizational, informational and consulting assistance to subjects of innovative activity, within the framework of which regional technological consulting centers for the transfer of advanced technologies to industrial firms and agricultural producers are being created. Such centers, having access to regional and national sources of scientific and technological information and R&D results with the help of local and regional information networks (Niarnet and Supernet), carry out their activities at the expense of self-sufficiency by providing commercial services to business organizations, farmers, as well as other interested parties.

In France, innovation policy in the agricultural sector is based on the principles formulated in the Law on innovation, adopted in 1990. The mentioned law relies on the broad involvement of research organizations, educational institutions, industrial enterprises and agricultural producers

to develop R&D in the field of biotechnology, computer science, environmental protection through the organization of incubators and technology parks. In incubators, scientific and technical means, equipment, and production facilities are transferred to small firms for free for the period necessary for the implementation of an innovative project (usually this period does not exceed three years), loans are allocated (partially irrevocable), information, technological and other assistance necessary for the implementation of the project is provided. According to the European Commission for Cooperation and Development, the effectiveness of innovative projects implemented within incubators and technology parks is on average 2-2.5 times higher than in state educational institutions, research organizations and groups.

The state's innovation policy is aimed at bringing production closer to research organizations, university research groups and creating conditions for the wide dissemination of technical knowledge among entrepreneurs, farmers, farmers' associations, etc. Since the beginning of the law, 150 regional innovation centers have already been created to transfer technologies and promote the unification of scientific efforts of state research institutes and industry, as well as to assist entrepreneurs in the development of new technologies.

Summing up, it can be concluded that foreign experience indicates the need for active support of the innovation process in small forms of agricultural sector management at the state and regional levels. At the same time, the state policy of supporting the innovative model of the development of small forms of agricultural production should cover all stages of the innovation process, starting from the development, transfer of innovation, its commercialization, introduction into the activity of small forms of farming and ending with bringing it to the consumer. State and regional policy in this area should be implemented comprehensively, not limited to economic measures in the form of the return of costs for the purchase of innovative equipment, technologies, seeds, animals, subsidizing the interest rate on loans, etc.

References:

- [1] **Gataulina, E.A.** Comparative analysis of agrarian structures in Russia and the USA / E.A.Gataulina – Otechestvennye zapiski. – 2012. – No. 6 (51). – S. 134-158. [in Russian]
- [2] **Ashikhin, A.N.** State of innovation policy in foreign countries and the Russian Federation / A.N.Ashikhin, Yu.G.Smironov, A.V.Chernukha. – M.: INITs Rospatenta, 2004. – 123 p. [in Russian]
- [3] **Emelyanov, S.V.** American experience of state support for R&D in the field of small business / S.V.Emelyanov, E.A.Shcherbina – International trade and trade policy. – 2015. – No. 4 (4). – S. 110-121. [in Russian]
- [4] Economics & Statistics Administration. United States Department of Commerce [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.esa.doc.gov/content/indicators> (Accessed: 06/14/2017). [in Russian]
- [5] EREPORT.RU world economy. [Electronic resource]: US economy: economic indicators. – Access mode: <http://www.ereport.ru/stat.php?count=usa&razdel=country> (date of access: 07/04/2017). [in Russian]
- [6] US Department of State [Electronic resource]. – Access mode: <http://iipdigital.usembassy.gov/iipdigital-ru> (date of access: 06/05/2017). [in Russian]
- [7] **Paptsov, A.G.** Innovations in agriculture in Canada / A.G.Paptsov, N.A.Shelamova – APK: economics, management. – 2014. – No.11. – P. 67-76. [in Russian]
- [8] Innovative development - the basis for the modernization of the Russian economy: national report. – M.: IMEMO RAN, State University – Higher School of Economics, 2008. – 168 p. [in Russian]
- [9] **Kharitonov, N.S.** Development of organic agriculture in Baden-Württemberg / N.S.Kharitonov, S.A. Kharitonov // APK: economics, management. – 2014. – No. 1. – P. 80-87 [in Russian]

Әдебиеттер:

- [1] **Гатаулина, Е.А.** Сравнительный анализ аграрных структур России и США – Е.А. Гатаулина – Отечественные записки. – 2012. – № 6 (51). – С. 134-158.
- [2] **Ашихин, А.Н.** Состояние инновационной политики в зарубежных странах и Российской Федерации / А.Н.Ашихин, Ю.Г.Смирнов, А.В.Чернуха. – М.: ИНИЦ Роспатента, 2004. – 123 с.

[3] **Емельянов, С.В.** Американский опыт государственной поддержки НИОКР в сфере малого бизнеса / С.В.Емельянов, Е.А.Щербина – Международная торговля и торговая политика. – 2015. – № 4 (4). – С. 110-121.

[4] **Economics & Statistics Administration.** United States Department of Commerce [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.esa.doc.gov/content/indicators> (дата обращения: 14.06.2017).

[5] **EREPORT.RU** мировая экономика. [Электронный ресурс]: Экономика США: экономические показатели. – Режим доступа: <http://www.ereport.ru/stat.php?count=usa&razdel=country> (дата обращения: 04.07.2017).

[6] Государственный департамент США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ipdigital.usembassy.gov/ipdigital-ru> (дата обращения: 05.06.2017).

[7] **Папцов, А.Г.** Инновации в сельском хозяйстве Канады / А.Г. Папцов, Н.А. Шеламова // АПК: экономика, управление. – 2014. – № 11. – С. 67-76.

[8] Инновационное развитие – основа модернизации экономики России: национальный доклад. – М.: ИМЭМО РАН, ГУ – ВШЭ, 2008. – 168 с.

[9] **Харитонов, Н.С.** Развитие органического сельского хозяйства в земле Баден-Вюртемберг /Н.С. Харитонов, С.А. Харитонов // АПК: экономика, управление. – 2014. – № 1. – С. 80-87

АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІНДЕГІ ШАҒЫН КӘСІПКЕРЛІК СУБЪЕКТІЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІНЕ ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Қалықұлов Қ.М., экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
Муталиева А.А., докторант

Шымкент университеті, Шымкент қ., Қазақстан

Андатпа. Агроөнеркәсіптік инновацияларды объективті, ғылыми негізделген талдау экономикалық дамыған мемлекеттердің ауыл шаруашылығы өндірісіне ғылыми-техникалық прогрестің нәтижелерін енгізу тәжірибесін зерттемейінше мүмкін емес. Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенінің технологиялық деңгейін әлемнің жетекші елдерімен ғылыми-техникалық прогрестің басқа ешбір саласында болмағандай салыстыру отандық ауыл шаруашылығының проблемаларын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: материалдық және моральдық тұрғыдан ескірген негізгі қорлар; технологиялық артта қалу; ауыл шаруашылығы өнімдерінің негізгі түрлерін өндіру мәдениетінің төмен деңгейі; ғылыми-техникалық еңбек өнімдерін коммерцияландыру және оларды нақты өндіріске көшірудің тиімді тетіктерінің жоқтығы; ауыл шаруашылығы инновацияларын мемлекеттік жүйесіз қолдау; нормативтік реттеудің жетілмегендігі мен сәйкессіздігі және т.б.

Жинақталған дағдарыстық экономикалық құбылыстар ауыл шаруашылығы өнімдерінің осы түрін өндірушілерді тұтынушы үшін өткір бәсекелестікке емес, шектеулі тиімді сұраныс проблемасына тап болуға мәжбүр етеді. Дегенмен, бұл екі мәселе де өсу резервтері ретінде шағын бизнес өндірісінің тиімділігін арттыру мәселелерін шешуді қамтамасыз етеді және қажет етеді.

Мұны индустрияның инновациялық негізде қарқындылығын арттыру жағдайында ғана жүзеге асыруға болады. Сондықтан еліміздің әрбір аймағына тән шағын кәсіпкерлікті инновациялық дамытудың басым бағыттарын тандап, ғылыми зерттеулердің өзектілігін айқындайтын саланы дамытудың тұтас стратегиясын әзірлеу қажеттілігі туындады.

Тірек сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, азық-түлік қауіпсіздігі, шағын бизнес, қамтамасыз ету тұжырымы.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

Калыкулов К.М., кандидат экономических наук, доцент
Муталиева А.А., докторант

Аннотация. Объективный, научно обоснованный анализ агропромышленных инноваций невозможен без изучения опыта экономически передовых государств по внедрению результатов

научно-технического прогресса в сельскохозяйственное производство. Сравнение технического уровня агропромышленного комплекса Казахстана с ведущими странами мира, как ни в какой другой сфере научно-технического прогресса, позволяет выделить проблемы отечественного сельского хозяйства: материально и морально устаревшие основные фонды; технологическая отсталость; низкий уровень культуры производства основных видов сельскохозяйственной продукции; отсутствие эффективных механизмов коммерциализации продуктов научно-технического труда и перевода их в реальное производство; бессистемная государственная поддержка сельскохозяйственных инноваций; несовершенство и непоследовательность нормативного регулирования и др.

Накопившиеся кризисные экономические явления вынуждают производителей этого вида сельскохозяйственной продукции решать проблему ограниченного платежеспособного спроса, а не острой конкуренции за потребителя. Однако обе эти проблемы обуславливают и делают необходимым решение вопросов повышения эффективности производства малого бизнеса как резервов роста.

Реализовать это можно только в условиях повышения интенсивности отрасли на инновационной основе. Поэтому возникает необходимость выбора приоритетных направлений инновационного развития малого бизнеса, характерных для каждого региона страны, и разработки целостной стратегии развития отрасли, определяющей актуальность научных исследований.

Ключевые слова. агропромышленный комплекс, продовольственная безопасность, малый бизнес, концепция обеспечения.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ СЕКТОРЫН ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ҚАЗІРГІ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАСЫ

Махметова Д.С.¹, докторант

dana.makhmetova.90@bk.ru, <https://orsid.id:/0000-0001-6128-2986>

Тлесова Э.Б.¹, экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор

t.ilvira@mail.ru, <https://orsid.id:/0000-0001-7057-0461>

Нурғалиева А.А.², экономика ғылымдарының кандидаты, профессор

nurgalieva_ainash@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3818-7013>

¹Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан

²Торайғыров университеті, Павлодар қ., Қазақстан

Андатпа. Жұмыстың мақсаты - Қазақстанның аграрлық секторды жаңғыртудың негізгі факторлары мен аспектілерін зерттеу. Ғылыми ізденісте ауыл шаруашылығы саласының ағымдағы жұмысына және оның жаңаруына әсер ететін жағдайлар мен жаңғыртуды нақтылау басты мақсат болып табылады. Зерттеу әдісі ауылшаруашылық техника құралдарын жаңарту әдістерін валидациялауда басқарушылық тәсілді қолдануға негізделген. Іздеу деректер базасы Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінен тұрады. Зерттеудің негізі - аграрлық секторды модернизациялаудың негізгі мәселелері мен аспектілерінің көптеген аспектілерін теориялық зерттеулердің, әдіснаманың, қолданбалы зерттеулердің талдауы мен жіктелуін және ғылыми түсінігін кеңейту. Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенін басқару жүйесінің күшті және әлсіз жақтары сыртқы факторлардың әсерін ескере отырып анықталады. Ұйымдастырушылық (басқару), қаржылық, қаржылық және жылжымалы және техникалық аспектілеріне назар аударып, макро және микродеңгейде Қазақстанның аграрлық секторды басқару мен экономиканы модельдеудің концептуалды аспектілерін зерттеу республикалық және аймақтық деңгейде Қазақстанның ауыл шаруашылығын жаңғыртудың негізгі факторларын анықтауға мүмкіндік берді. Анықталған шарттар негізінде агроөнеркәсіп кешенін жаңартудың маңызды жолдары қарастырылып, айқындалады. Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының жұмысының, өндірісінің және реформасының негізгі бағыттары болып: Қазақстан Республикасындағы техникалық салалардың біркелкі бөлінбеуі; ауыл шаруашылығы өнімдерінің нарықтық және экономикалық мүмкіндіктері өте тұрақсыз, өндіріс орнында жауапкершілік жоқ; көп балалы отбасыларға пайдалы ауыл шаруашылығын мемлекет тарапынан қолдауға назар аудару. Сектор үнемі ауыл шаруашылығы технологиясының импортына тәуелді болғандықтан, өндіріс деңгейі төмен ауыл шаруашылығы технологиясының цифрлық дамуы және ауылды дамытудың баяулығы аграрлық сектордың жаңғыруына әкеліп соқтыратын факторлардың бірі болып табылады.

Тірек сөздер: аграрлық сектор, агроөнеркәсіптік кешен, өңдеуші өнеркәсіптер, техника-технологиялық жаңғыру, мемлекеттік-жекеменшік әріптестік, сандық трансформация.

Кіріспе. Қазіргі таңдағы ауыл шаруашылығын техникалық жаңғыртудың ұйымдық-экономикалық механизмі - бұл ауыл шаруашылығын техникамен қамтамасыз ету, машина жасаудың даму деңгейі, мемлекеттік қолдау тетіктері, кадрлармен қамтамасыз ету, сондай-ақ, ауыл шаруашылығын техникамен қамтамасыз етуді қамтитын өзара байланысты элементтердің күрделі қаржы-несие жүйесінің дамуы. Оның үстіне бұл аспектілердің барлығын мемлекет, өңірлер және жекелеген ауыл шаруашылығы секторларының тауар өндірушілері деңгейінде бірлесіп шешу қажет.

Техникалық жарақтандыруды объективті бағаламай, ауыл шаруашылығы техникасын пайдалану тиімділігінсіз ауыл шаруашылығын дамыту мүмкін емес. Агроөнеркәсіп кешенін техникалық жаңғыртудың ұйымдық-экономикалық механизмі мыналарды қамтиды:

- техникалық ресурстардың болуын және ұдайы өндірісін бағалау, ауыл шаруашылығы техникасы нарығының дамуының негізгі тенденцияларын анықтаумен қатар

бағалаудың негізгі көрсеткіштері техника паркінің жастық құрылымы, ауыл шаруашылығы техникасын жаңарту және жою көрсеткіштері болып табылады;

- техникалық базаны жаңғыртуды ынталандыру жөніндегі мемлекеттік шараларды ескере отырып, экономикалық ынталандырулар мен экономикалық механизмнің мүмкін элементтерін ескере отырып, ДСҰ талаптарына қайшы келмейтін қолдау шараларын әзірлеу;

- ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің қазіргі заманғы техникалық базасын қалыптастыру жөніндегі ұйымдастыру шаралары. Мұндай іс-шараларға өндірістің техникалық жарақтандырылуын арттыру мақсатында ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің кооперациясына негізделген ұйымдық құрылымдарды құру, ғылыми қоғамдастық, мемлекеттік органдар арасында тығыз байланыс орнату, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің арасындағы кооперацияға негізделген ұйымдық құрылымдарды құру жатады.

Аграрлық сектордың техникалық және технологиялық жаңғыртудың басым бағыттарын негіздеу міндеттерінің ауқымы жаңғыртудың негізгі міндеттері мен функцияларын және оны жүзеге асыру принциптерін тұжырымдауға, факторларды жүйелеуге мүмкіндік беретін ғылыми негізделген теориялық және әдістемелік негізге Саханова А.Н. [1] Даулетбаева Х.Д., Кайдарова Л.К. [2] сүйенуді талап етеді. әртүрлі типтегі ауыл шаруашылығы секторының шаруашылық жүргізуші субъектілерінің жаңғырту мүмкіндіктерін айқындайтын, әртүрлі санаттағы шаруа қожалықтары үшін жаңғыртудың стандартты үлгілерін негіздеу.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің жүйесін жаңғырту әдістемесін қалыптастыру жағдайында Л.П.Силаева және И.Б.Манжосова [3] ауыл шаруашылығын цифрландыру шарттарына қатысты, оның шеңберінде модернизацияның негізгі міндеттері ретінде мыналарды бөлуді ұсынады: агроөнеркәсіп кешенінің мемлекеттік және шаруашылық жүргізуші субъектілері туралы ақпаратты жаңғыртуға; алтыншы технологиялық тәртіпке көшуді қамтамасыз ететін жаңғырту парадигмасын іске асыру; жобаларды басқару технологиялары негізінде жаңғырту өзгерістерін басқарудың жаңа жүйесін құру; экономикалық, әлеуметтік және экологиялық тиімділікті тұрақты арттыру үшін жағдай жасау; шаруашылық жүргізуші субъектілерді жаңғырту мүмкіндіктерін шектейтін факторларды басқару тетіктерін қалыптастыру; жаңғырту тәуекелдерін басқарудың тиімді жүйесін құру; техникалық және технологиялық жаңғыртудың нысаналы бағдарламалары мен үлгілік жобаларын әзірлеу; жаңғырту процестерін ғылыми және кадрлық қамтамасыз ету; жаңғырту жобаларының кешенін қаржылық қолдаудың перспективалық схемаларын әзірлеу. Сонымен бірге, экономикалық процестерді басқарудың негізгі принциптерімен бірге жүйелі иерархиялық және модернизациялау және бейімделушілік модернизацияны басқарудың нақты принциптері ретінде олар экономикалық жүйелердің өтпелі қабілеттерінің біркелкі еместігі принципін анықтайды. Техникалық-технологиялық негіздегі өзгерістерге және өзгерістерге төзімділік деңгейіне қатысты агроэкономикалық жүйелер, гетерогенді дайындық принципі мен аграрлық сектордың жекелеген шаруашылық жүргізуші субъектілерінің әртүрлі жаңғырту стратегияларын іске асыруға дайындық деңгейін бағалауға мүмкіндік береді, сонымен қатар модернизациялау стратегияларының әртүрлілік принципі жеке шаруашылық жүргізуші субъектілер мен аумақтардың ерекшеліктерін және олардың техникалық-технологиялық даму деңгейін ескере отырып, жаңғырту стратегиясын таңдау мүмкіндігін қамтамасыз етеді, бағдарламалық-мақсатты оңтайлы үйлестіру принципі және жобалық әдістердің қолдануда жеке жобаларды жүзеге асыру шеңберінде жаңғырту процестерін басқарудың әртүрлі әдістерін біріктіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Аграрлық сектордың ақпараттарын бір топты санатқа жіктеу әдістері, үлгілерді салыстырмалы факторлық талдау, агроөнеркәсіп кешендерінің техникаларын функционалдық талдау әдістері; технологиялық әдістерді

ішінара бағалау және әзірлеу, қаржылық тиімділігін анықтау және тиімділік көрсеткіштерді жаңғырту арқылы жүйелеу әдістері және т.б. қолданылды.

Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін жаңғырту тетіктерін зерттеу оның заманауи модификациясындағы институционалдық көзқарасқа негізделді, ол икемділікпен және ортодоксалдылықтың жоқтығымен сипатталады. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін жаңғыртудың институционалдық тетіктерін зерделеу кезінде келесі қағидаттар бастапқы нүкте ретінде қызмет етті: теңдік, егемендік және сонымен бірге өзіндік, ішкі құрылымы бар әртүрлі институттардың өзара тәуелділігін даму және қызмет ету заңдылықтарына сүйенеді. Бұл ретте агроөнеркәсіп кешенін жаңғырту факторлары мен экономикалық тәртіптер мен қатынастардың рөлі арасындағы себепті байланыстарды талдау басым деп саналмады. Сонымен қатар, біздің зерттеу цифрландыру сияқты әлеуметтік дамудың жаһандық үрдістеріне тәуелділікті жоққа шығармайды.

Зерттеу нәтижелері мен оларды талқылау. Модернизация факторларын анықтау негізінен агроөнеркәсіптік кешенді жаңарту және дамыту мәселелері бойынша әртүрлі аспектілердегі шетелдік ғалымдардың зерттеулерінің нәтижелеріне негізделді. Агроөнеркәсіп кешенін жаңғыртудың анықталған факторлары агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік басқару факторларымен толықтырылды.

Анықталған факторларды одан әрі зерделеу әртүрлі деңгейдегі агроөнеркәсіп кешенінің қызмет етуінің ұйымдық-экономикалық механизмі шеңберінде өтті.

Экономикалық жүйелерді жаңғырту процестерінің әдістемесі, Л.П.Силаева және И.Б.Манжосова [3], эвристикалық, түрлендіруші, трансформациялық және адаптивті функцияларды жүзеге асыруға бағытталуы керек. Эвристикалық функцияны жүзеге асыру әртүрлі деңгейдегі экономикалық жүйелерді жаңғыртудың әдістері мен құралдары және осы түрлендірулерге жүйелердің реакциясы туралы жаңа білімдерді алуды және жүйелеуді қамтамасыз етеді. Трансформациялық функция экономикалық жүйелердің техникалық және технологиялық дамудың бір деңгейінен екіншісіне өту процестерін реттеумен, трансформациялық функция - трансформациялық әсерлерді жаңғырту және болжау бойынша оңтайлы стратегияның негіздемесімен, бейімделу функциясы - экономикалық жүйелердің ұдайы өндірісін және өзін-өзі реттеуін олардың өндірістік ішкі жүйелерін және техникалық-технологиялық негіздерін түбегейлі қайта құру жағдайында қамтамасыз ету.

Ауыл шаруашылығы секторы өндірісі жүйесін техникалық және технологиялық жаңғырту процестерінің ішкі мәнін анықтаудың әдістемелік тәсілдерінің алуан түрлілігін атап өту қажет. Сонымен кейбір зерттеушілер [4] модернизацияны агроэкономикалық жүйелерді инновациялық дамытудың бір түрі ретінде қарастырса, екіншісі [5] - технологиялық даму нысаны ретінде, үшінші [6] – түрлендіру тәсілі ретінде қарастырады. мақсатты бағдарламалар аясындағы экономикалық жүйелер, төртінші [7] - ауыл шаруашылығының ғылыми-техникалық дамуының нәтижесінде және т.б.

Әлбетте, бұл тәсілдер аясында жаңғырту процестерінің терең мәнін анықтайтын белгілі бір аспектілерге назар аударуға әрекет жасалуда, бірақ сонымен бірге техникалық және технологиялық жаңғырту күрделі экономикалық категория ретінде қарастырылады және оны жүзеге асыру бағыттары негізінде модернизациялық қайта құру мүмкіндіктеріне әртүрлі тәсілдермен әсер ететін гетерогенді факторлар жиынтығының әсерінен анықталады.

Зерттеушілердің кең ауқымының зерттеулерінің нәтижелерін қорытындылай келе, қазіргі заманғы ауыл шаруашылығын техникалық және технологиялық жаңғырту саясатын әзірлеу келесідей тұрақты тенденциялардың қалыптасуы жағдайында жүреді деп болжайды:

- селекция-генетика, нанотехнологиялар, өндірістік процестерді роботтандыру және т.б. саласындағы соңғы әзірлемелерді кеңінен енгізу есебінен ауыл шаруашылығы өндірісінің технологиялық базасын түбегейлі өзгерту;

- технологиялық өзгерістер жылдамдығын арттыру және технологиялық артта қалу қаупінің деңгейін арттыру;

- агроөнеркәсіп кешеніндегі шаруашылық жүргізуші субъектілерді жедел ақпараттандыру және цифрландыру және өсімдік және мал шаруашылығында өндірістік процестерді басқару жүйесін трансформациялау;

- еңбек өнімділігінің өсуін қамтамасыз ететін, ауыл шаруашылығы өнімдерінің тұтынушылық қасиеттерін өзгертетін және олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыратын технологиялардың белсенді конвергенциясы;

- аграрлық сектордағы еңбек ресурстарының сапасына жаңа талаптарды қалыптастыру және кәсіби салада да, IT-технологиялар саласында да үздіксіз білім беру жүйесін дамыту;

- технологиялық тізбектерге қатысушылар тарапынан да, ауылшаруашылық азық-түлік тауарларының түпкі тұтынушылары тарапынан да өндірілетін өнімнің сапасына қойылатын талаптарды өзгерту;

- ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер, өңдеушілер және тұтынушылар арасындағы тұтыну саласы мен субъектіаралық өзара әрекеттесу жүйесін қайта пішімдеу;

- инновацияларды қолданудың тиімділігін қамтамасыз ететін серпінді технологиялық шешімдер мен жаңа техникалық құралдарға сұраныстың артуы;

- ауыл шаруашылығы өндірісін басқару жүйесінің тиімділігіне және басқару шешімдерін қабылдау жүйесінің сапасына қойылатын талаптарды арттыру;

- агроазық-түлік кешенінің соңғы өнімдеріне сұранысты қалыптастырудың жаңа механизмдерінің пайда болуы және қолданыстағы технологиялық тізбектерді трансформациялау қажеттілігінің туындауы және т.б.

Модернизация стратегиясын негіздеу тұрғысынан ерекше қызығушылықты қазақстандық ауылды дамытудың ең маңызды тенденцияларын тұжырымдауға тырысатын футурологтардың пікірлері тудырады. Мысалы, Молдашев А.Б., Никитина Г.А., Ерасылова А.Б., Шарипов А.К., Сартанова Н.Т., Сейсекенова М.Б., Эминова Э.М., Баширова А.А., Белан А.И. [8, 9, 10] әлеуметтік болжау әдістерін қолдана отырып және дамыған шет елдердің тәжірибесіне сүйене отырып, ауыл қоғамын сақтау және оның өмір сүру сапасын жақсарту перспективалары осындай мақсатты қамтамасыз етумен байланысты деген қорытындыға келеді. агроөнеркәсіп кешенін роботтандыру және автоматтандыру, өндіріс, органикалық өнім өндіру технологияларына көшу, ауыл шаруашылығын жасылдандыру және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану, қалдықсыз өндіріс технологиялары мен баламалы энергетиканы дамыту, әлеуметтік және ақпараттық инфрақұрылым, экологиялық және ауылдық туризм инфрақұрылымы және т.б.

Бұл ретте, технологиялық дамудың сол немесе басқа бағытын жүзеге асыру техникалық қамтамасыз етудің барабар жүйесі болған жағдайда ғана мүмкін болатынын атап өткен жөн. Ауыл шаруашылығы өндірісін техникалық қамтамасыз етудің қазіргі жүйесі ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің материалдық-техникалық базаның даму деңгейі бойынша саралануының өте жоғары деңгейімен және негізгі қорларды пайдалану тиімділігінің салыстырмалы түрде төмен деңгейімен сипатталады.

Л.И.Кушнарев, Е.Л.Чепурин және А.В.Чепурин [11] Қазақстан Республикасының аграрлық секторында технологияны қолданудың кез келген тиімділігінің себептерін зерттей отырып, оларды төрт топқа жүйелеуді ұсынды (1-кесте). Техникалық факторлар тобына, олардың пікірінше, машина жүйесінің теңгерімсіздігі, оның техникалық дамуының төмен деңгейі, сенімділігі және энергия тиімділігі; технологиялық факторлар тобы – өндірістік-техникалық қызмет көрсетудің ескірген технологиялары, қолданылатын агротехнологиялардың икемділігінің төмен деңгейі және техникалық құралдардың өзара алмасуы; ұйымдастыру факторларының тобы – жабдықты пайдаланудың ескірген нысандары мен әдістері, техникалық қамтамасыз ету жүйесін басқару тиімділігінің төмен деңгейі, техникалық қызмет көрсету жүйесінің және өнімділігі жоғары қымбат жабдықты ұжымдық пайдалану жүйесінің дамымауы; экономикалық факторлар тобы – ауыл шаруашылығы өндірісі тиімділігінің төмен деңгейі және ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің елеулі бөлігінің қаржылық

мүмкіндіктерінің шектеулілігі, техникалық құралдарды пайдалану мен ұстауға кететін жоғары шығындар. Осы факторлардың кешенді әсерінің нәтижесінде ауыл шаруашылығында еңбек өнімділігінің төмендігі, өнімнің өзіндік құнының өсуі, өндіріс көлемі мен тиімділігінің төмендеуі, техникаға деген қажеттілікті асыра бағалау және ұрпақты болу қабілетінің шектелуі байқалады. шаруашылық субъектілерінің мүмкіндіктері.

1-кесте – Қазақстан экономикасының аграрлық секторындағы техника тиімділігінің төмен нәтижелері мен салдары

Ескірген өндіріс технологиялары	Технологиялық	Техникалық	Машиналар мен жабдықтар жүйесінің теңгерімсіздігі
Техникалық қызмет көрсетудің ескірген технологиялары			Машиналар мен жабдықтардың техникалық дамуының төмен деңгейі
Қолданылатын агротехнологиялардың икемділігінің төмен деңгейі			Машиналар мен жабдықтардың сенімділігінің төмен деңгейі
Техникалық құралдардың өзара алмасуының төмен деңгейі			Машиналар мен жабдықтардың энергия тиімділігінің төмен деңгейі
Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіп кешеніндегі техниканың тиімділігінің төмендігінің себептері			
Техниканы пайдаланудың ескірген формалары мен әдістері	Ұйымдастырушылық	Экономикалық	Ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігінің төмен деңгейі
Техникалық қолдауды басқару тиімділігінің төмен деңгейі			Аграрлық секторды мемлекеттік қолдаудың төмен деңгейі
Техникалық қызмет көрсету жүйесінің дамымауы			Ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің қаржылық мүмкіндіктері шектеулі
Жабдықтарды ұжымдық пайдалану жүйесінің дамымауы			Техникалық құралдарды пайдалану және қызмет көрсету шығындарының жоғары деңгейі
Нәтижелер мен салдарлар			
Төмен еңбек өнімділігі	Технологияға деген қажеттіліктің артуы		
Өндіріс шығындарының өсуі	Өндіріс көлемінің төмендеуі		
Ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігінің төмендеуі	Көбеюді шектеу		

Ескерту - [11] дереккөз негізінде құрастырылған

Сонымен қатар, технологиялық даму деңгейінің шаруашылық жүргізуші субъектілердің техникалық даму деңгейіне тікелей тәуелділігі және керісінше: техникалық қамтамасыз етудің төмен сапасы өндіріс тиімділігінің өсуін қамтамасыз ететін жаңа технологияларды енгізуге мүмкіндік бермейді, ал ескірген технологияларды пайдалану ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің материалдық-техникалық базасын түбегейлі жаңарту үшін қаржыландыру көздерін қалыптастыруға мүмкіндік бермейді.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің отандық жүйесінің техникалық және технологиялық артта қалу проблемасын білу мемлекеттен тиісті институционалдық ортаны қалыптастыруды талап етті. Жаңғырту саясатын заңнамалық және нормативтік қамтамасыз етуді дамыту шеңберінде Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2021-2025 жылдарға арналған республикалық бағдарламасы (Агробизнес – 2025) [12] қабылданды, онда ауыл шаруашылығы дақылдарының қоздырғыштарын диагностикалауға арналған түпнұсқа және элиталық тұқымдарды, асыл тұқымды өнімдерді, жемшөп пен жемшөп қоспаларын, ветеринариялық препараттарды, препараттарды өндіру және пайдалану технологияларын жетілдіру; және т.б.

Сонымен қатар [13], ол саланы стратегиялық жоспарлау жүйесінің негізгі элементтерінің бірі болып табылады, оның аясында келесілер ғылыми-техникалық дамудың ең перспективалы бағыттары ретінде жарияланған:

- саланың цифрлық трансформациясы негізінде «ақылды» ауыл шаруашылығы технологияларын дамыту;
- тұтынушылық қасиеттері көрсетілген функционалды тамақ өнімдерін өндіру технологияларына көшу;
- жаңа сорттарды, будандарды, тұқымдар шығарудың тиімділігін арттыратын жеделдетілген селекция технологияларын енгізу;
- ауыл шаруашылығы жануарларының өнімділік әлеуетін іске асыруға мүмкіндік беретін теңдестірілген бірыңғай жем өндіру технологияларын әзірлеу;
- ауыл шаруашылығы өсімдіктері мен жануарларын қорғау құралдарын әзірлеу және өндіру жүйесін технологиялық жаңғырту;
- микроорганизмдердің жаңа штаммдарын, перспективті биореакторлар мен ферменттік кешендерді пайдалануға бағытталған тағамдық биотехнологиялар мен синтетикалық биологияның заманауи жүйелерін кеңінен енгізу;
- климатқа бейімделген өндіріс жүйесін қалыптастыру, оның ішінде жоғары технологиялық суару кешендері.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенінің ұзақ мерзімді дамуының негізгі параметрлерін анықтай отырып, Болжамды әзірлеушілер өздері тұжырымдаған ғылыми-техникалық даму мақсатына, яғни отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге негізделген жоғары өнімді, жоғары технологиялық, теңгерімді, климатқа бейімделген ауыл шаруашылығы өндірісі жүйесін қалыптастырудың алғышарттары мен шарттарын жасайтын ғылыми-техникалық жаңалықтарды генерациялау, аудару және жаппай енгізудің тиімді тетіктерін қалыптастыру арқылы әлемдік және қазақстандық нарықтарға шығару. Қойылған мақсатқа қол жеткізуді қамтамасыз етудің негізгі шаралары ретінде Болжамда институционалдық ортаны дамыту, инфрақұрылымды жаңғырту, инвестициялық ахуалды жақсарту, ғылымды, инновацияны дамыту және кадрларды даярлау көрсетілген, біздің ойымызша, бұл аграрлық сектордың шаруашылық жүргізуші субъектілерінің техникалық-технологиялық дамуының сыртқы ортасы, бірақ Болжамды әзірлеушілер түрлі санаттағы шаруашылықтар үшін перспективалы деп таныған технологиялық шешімдердің экономикалық қолжетімділігін бағалауға және техникалық және технологиялық базасы оларды жаңғыртудың кейбір типтік үлгілерін негіздеуге мүмкіндік бермейді.

Бұл ретте, болжамда отандық агроөнеркәсіп кешенін ғылыми-техникалық дамытудың маңызды сценарийлік шарттары:

- ауыл шаруашылығын цифрландыру, роботтандыру және биологизациялау процестерін жеделдетуге байланысты жаңа парадигмаға көшу;
- платформалық технологияларды әзірлеу негізінде технологиялық тізбектерді және құндық тізбектерді және субъектіаралық өзара әрекеттесу жүйесін трансформациялау;
- салааралық және субъектіаралық өзара әрекеттестіктің кластерлік үлгілеріне кеңінен көшу негізінде дәстүрлі бизнес үлгілері мен агроөнеркәсіптік интеграция жүйелерін трансформациялау;
- агроөнеркәсіп кешенін ғылыми-техникалық дамытудың перспективалық сценарийлерін іске асыру үшін қажетті еңбек ресурстарының көлемі мен құрылымындағы түбегейлі өзгерістер;
- перспективті технологиялық шешімдерді жүзеге асыру үшін қажетті құзыреттердің озық қалыптасуын қамтамасыз ететін білім берудің жаңа үлгілеріне көшу қажеттілігі.

Болжам шеңберінде Қазақстан Республикасы агроөнеркәсіп кешенінің ғылыми-техникалық дамуының екі сценарийі қарастырылған: жергілікті өсу сценарийі және жаһандық серпіліс сценарийі. Жергілікті өсу сценарийін іске асыру шарттары ел экономикасын кезең-кезеңмен жандандыруға, импортты алмастыру саясатын жалғастыруға және ауыл шаруашылығы өнімдері мен оны қайта өңдеу өнімдерін экспорттаудың дәстүрлі бағыттарын дамытуға байланысты. Жаһандық серпіліс сценарийін іске асыру Қазақстан

экономикасының үдемелі өсуін және агроазық-түлік кешенінің секторларына мемлекеттік қолдау көлемінің айтарлықтай өсуін болжайды.

Бұл ретте, жергілікті өсу бағыты бойынша олардың өндірісін оқшаулау есебінен оларды іске асыру үшін техникалық құралдардың технологиялық шешімдерін импорттауды көздейтін дамудың даму үлгісіне баса назар аударылатынын атап өткен жөн. Қазақстан Республикасының аумағында және агроөнеркәсіптік кешеннің инновациялық жүйесіне белгілі бір мемлекеттік қолдау көрсету және жаһандық серпіліс сценарийі бойынша - ғылыми-техникалық жетістіктерді күштеп еңсеруді көздейтін озық даму үлгісіне. қазақстандық агроөнеркәсіптік кешен мен дамыған шет елдер арасындағы алшақтық, агроөнеркәсіптік кешеннің инновациялық жүйесін трансформациялау, шағын және орта АӨК субъектілері үшін перспективалық агротехнологиялардың болуын қамтамасыз ету, агроөнеркәсіптік кешеннің ресурстық тиімділігін айтарлықтай арттыру. ауыл шаруашылығы өндірісі, агроөнеркәсіптік кешеннің өндірістік және нарықтық инфрақұрылымының инновациялық қайта құрулары. Сонымен қатар, жаһандық серпіліс сценарийі бойынша агроөнеркәсіптік кешеннің ғылыми-техникалық даму стратегиясы контекстінде ауыл шаруашылығы нарығын реттеу деңгейін төмендету бойынша шараларды қабылдау қажеттілігі, қазіргі кездегі кедергілерді жою. тауарлардың, капиталдың және технологиялардың қозғалысын шектеу оны жүзеге асырудың шарттары ретінде жарияланады. Бұл ретте мемлекеттік қолдаудың негізгі көлемі институционалдық ортаны дамытуға, басым ғылыми-технологиялық жобаларды қоса қаржыландыруға, агроөнеркәсіптік кешен үшін мамандар даярлаудың көп деңгейлі жүйесін өнеркәсіптік кешен, ауыл шаруашылығы өнімдері мен оны өңдеу өнімдерінің экспортын ынталандыру және ауылдық елді мекендердің инфрақұрылымын қайта құру жаңғыртуға бағытталады деп болжануда.

Ғылыми-техникалық дамудың негізгі бағыттары ретінде бірінші және екінші сценарийлерді де жүзеге асырудың негізінде өсімдіктер мен жануарлар организмдерінің гендік инженерлік модификацияларын жүзеге асыратын жеделдетілген сұрыптау және генетика әдістерін қолданумен байланысты технологиялар жатыр; жануарлар мен өсімдіктерді қорғаудың заманауи құралдарын әзірлеу, ветеринариялық және фитосанитарлық бақылау жүйесінің сапасын арттыру, цифрлық ауыл шаруашылығын дамыту, кешенді тыңайтқыштар өндірудің жаңа әдістерін жасау және оларды пайдалануды оңтайландыру, ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеу деңгейін тереңдету және азық-түлік өнімдерінің ассортименті. Жаһандық серпіліс сценарийі ауыл шаруашылығының күрделі технологияларын қолданумен сипатталатын технологиялық дамудың жаңа деңгейіне өтуді болжайды; урбанизацияланған ауыл шаруашылығы өндірісінің технологиялары; экологиялық таза ауылшаруашылық технологиялары, соның ішінде: органикалық ауыл шаруашылығы технологиялары; ауыл шаруашылығы қызметі мен биоэнергия қалдықтарының барлық түрлерін қайта өңдеу технологиялары; агроазық-түлік кешенінің технологиялық тізбектерінің барлық бөліктеріндегі басқару жүйелерін толық цифрландыру; жекелендірілген және функционалды тамақ өнімдерін синтетикалық өндіру мүмкіндіктерін іске асыру.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенінің 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған ғылыми-техникалық даму болжамының негізгі міндеті ауыл шаруашылығын және онымен байланысты салаларды дамыту парадигмасын өзгерту мүмкіндіктерін сипаттауға тырысу екені анық. Агроазық-түлік кешенінің бүкіл техникалық және технологиялық базасын түбегейлі өзгертуге мүмкіндік беретін қазірдің өзінде жасалған және әзірленіп жатқан технологиялық шешімдерді ескере отырып, қоғамдық өндіріс. Бұл ретте ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің жаңғырту әлеуетін бағалау олардың өндірістік жүйелердің ауқымы, қаржылық мүмкіндіктері, қолданылатын технологиялар деңгейі және т.б. бойынша саралануын ескере отырып, болжамның шеңберінен шығып отыр.

Агроөнеркәсіп кешеніндегі шаруашылық жүргізуші субъектілердің біркелкі еместігін ескере отырып, оларды дамыту стратегияларының сан алуандығын, жаңғырту

процестерін жүргізудің әртүрлі мүмкіндіктері мен шарттарын ескере отырып, техникалық және технологиялық жаңғыртудың көптеген үлгілері бар деп есептеу керек.

Аграрлық сектордың шаруашылық жүргізуші субъектілерін техникалық және технологиялық жаңғырту моделі кең мағынада қолданылатын агротехнологиялар жиынтығын түбегейлі жақсарту және барабар техникалық қамтамасыз ету жүйесін қалыптастыру процестерінің маңызды сипаттамаларын сипаттаудың нысаны болып табылады. технологиялық дамудың күтілетін деңгейіне дейін. Техникалық және технологиялық жаңғыртудың әртүрлі үлгілерінің қалыптасуы шаруашылық жүргізуші субъектілердің даму түрі, қамту дәрежесі, жүзеге асыру жылдамдығы, жаңғырту бағыты және оны жүзеге асыру әдісі сияқты маңызды сипаттамалардың үйлесуі есебінен жүзеге асады. Техникалық және технологиялық жаңғыртудың нақты үлгілерінің мазмұнына әсер ететін сипаттамалар жиынтығы 1-сызбада көрсетілген.

1-сызба – Техникалық және технологиялық жаңғыртудың нақты үлгілерінің мазмұнына әсер ететін сипаттамалар жиынтығының сызбасы

Ескерту - [10] дереккөз негізінде құрастырылған

Техникалық және технологиялық жаңғырту моделін таңдау шаруашылық субъектісінің даму стратегиясын анықтаудан және даму түрін анықтаудан басталады. Дамудың жалпыланған түрлері ретінде технологиялық көшбасшылықты, белгілі бір уақыт ішінде бәсекелестер қол жеткізе алмайтын инновацияларды әзірлеуге және енгізуге басымдық беріледі. Озық дамуды жоғары инновациялық белсенділікпен және инновациялық шешімдерді енгізумен сипатталады. Бөліп көрсету ұсынылады: дамуды қуып жететін инновацияларды пайдалануға бағыттылық; жаппай таратылуды консервативті дамыту; қолданылатын технологиялар мен техникалық құралдардың тиімділігін арттыруға бағдарлау.

Дамудың әрбір түрі шеңберінде шаруашылық субъектісі жаңғырту процестерінің ауқымын қамту дәрежесін анықтайды. Жаңарту процестері агроэкономикалық жүйелердің бүкіл техникалық және технологиялық базасына да, оның жекелеген секторларына да әсер ете алады, ресурстарды олар үшін ең маңызды өнім түрлерін өндірудің тиімділігін арттыруға шоғырландыруға мүмкіндік береді. Шектеулі қаржылық мүмкіндіктер жағдайында шаруашылық жүргізуші субъект өндірістік жүйелерді «шығаруға» және

олардың тепе-теңдік деңгейін арттыруға бағытталған бөлшектенген жаңғырту стратегиясын таңдай алады.

Кәсіпкерлік субъектілерінің меншікті қаржылық мүмкіндіктері және мемлекеттік қолдау қорларына қол жеткізу мүмкіндігі жаңғыртудың болжамды жылдамдығын таңдауға мүмкіндік береді. Бұл критерийге сәйкес жеделдетілген жаңғыртуды, егер салыстырмалы түрде қысқа мерзімде ауқымды инновациялық және инвестициялық жобаларды жүзеге асыру мүмкін болса, эволюциялық жаңғыртуды - техникалық құралдарды жаңарту олардың физикалық және моральдық тұрғыдан ескіруіне байланысты жүзеге асады. Агрэоэкономикалық жүйелердің кеңейтілген ұдайы өндірісін қамтамасыз ету мақсатында және шектеулі модернизациялауда техникалық құралдарды пайдаланудың нормативтік мерзімі ішінде пайдалануға және шаруашылық жүргізуші субъектілердің ұдайы өндіру мүмкіндіктеріне қарай оларды ауыстыруға мүмкіндік береді.

Модернизация моделін таңдау техникалық және технологиялық дамудың жалпы векторын анықтауды болжайды. Егер кейбір ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің техникалық және технологиялық қамтамасыз етудің ішкі жүйелерін бір мезгілде жаңарту мүмкіндігі болса, онда шағын және орта аграрлық секторда субъектілерінің негізгі бөлігі қолданыстағы технологияларды енгізудің техникалық құралдарын жаңғырту және жаңа технологияларға көшу стратегиясының бірін таңдауға мәжбүр. Осы негізде қолданыстағы техникалық қолдау жүйесін шаруашылық жүргізуші субъектілер жаңғыртуды не үздіксіз процесс ретінде, не техникалық-технологиялық базаны жетілдіру шеңберінде жеке қызметті жүзеге асыру жолын анықтайды.

Қорытынды. Экономикалық жүйелердің спецификалық элементі ретінде техникалық және технологиялық қамтамасыз етудің ішкі жүйесін бөліп көрсету және оны комбинациялары экономикалық жүйелердің және олардың тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ететін технологияларды пайдалануға мүмкіндік беретін өндіріс құралдарының жиынтығы ретінде анықтау ұсынылады. олардың даму стратегиясы контекстінде ұдайы өндіріс. Бұл ішкі жүйені қалыптастырудың мақсаты экономикалық пайданы өндіру және жүйелердің ұдайы өндірісі үшін қажетті жағдайларды жасау болып табылады, ал негізгі міндеттер тұрақты бәсекелестік артықшылықтарды қамтамасыз ететін технологияларды енгізуге, өндіріс құралдарының сәйкестігін қамтамасыз етуге байланысты. қолданылатын технологияларға өндіріс, жүйенің тиімділігі, ұдайы өндіріс процесінің үздіксіздігі, жүйенің ресурстық әлеуетін арттыру, ресурстардың оңтайлы пропорцияларын сақтау, өндіріс құралдарын біріктіру және олардың өзара алмастырылуы, өндіріс құралдарын тиімді пайдалануды ұйымдастыру және өндірістік процесі ресурстық қамтамасыз ету.

Техникалық және технологиялық жаңғырту - материалдық-техникалық базаны және қолданылатын технологиялардың жиынтығын түбегейлі жаңарту процесі. Экономикалық жүйенің әрбір түрі өндірістің ішкі жүйесінің ерекшеліктеріне, даму деңгейі мен қаржылық мүмкіндіктеріне, материалдық-техникалық базаның сапасына, нарықта сынақтан өткен және серпінді технологиялық шешімдердің болуына негізделген жаңғыртудың бағыты мен ауқымын анықтайды. Ауыл шаруашылығының техникалық-технологиялық базаны жаңғырту мүмкіндігін анықтайтын және гетерогенді факторлардың оның ішінде атап айтсақ: макроэкономикалық, салаишілік, субъектішілік және аумақшілік факторлардың, өнеркәсіптік және мәдени-тұрмыстық факторлардың әсерінен қалыптасатын қосалқы жүйелердің даму деңгейі бірқатар жүйеішілік қасиеттерге ие екені анық.

Әрбір шаруашылық жүргізуші субъекті экономикалық дербестік деңгейін, өндірістік жүйенің ауқымын және шоғырлану деңгейін ескере отырып, техникалық-технологиялық базаны дамыту мен жаңғыртудың жеке мүмкіндіктерін анықтайтын осы факторлардың бірегей үйлесімімен сипатталады. ауылшаруашылық капиталы, технологиялық тізбектерге интеграциялану дәрежесі, қаржылық мүмкіндіктер, инвестициялық тартымдылық деңгейі, бюджеттік қаражатты бөлуді көздейтін әртүрлі мақсатты бағдарламаларға қатысу мүмкіндіктері, басқару сапасы және қолданыстағы даму стратегиясы, экономиканың даму

деңгейін бәсекелестік орта және бар бәсекелестік артықшылықтар мен инновациялық белсенділік деңгейі және жаңғырту процестеріне дайындық.

Аграрлық сектордың шаруашылық жүргізуші субъектілерін техникалық және технологиялық жаңғырту моделі кең мағынада қолданылатын агротехнологиялар жиынтығын түбегейлі жақсарту және барабар техникалық қамтамасыз ету жүйесін қалыптастыру процестерінің маңызды сипаттамаларын сипаттаудың технологиялық дамудың күтілетін деңгейіне дейін нысаны болып табылады. Техникалық және технологиялық жаңғыртудың әртүрлі үлгілерінің қалыптасуы шаруашылық жүргізуші субъектілердің даму түрі, қамту дәрежесі, жүзеге асыру жылдамдығы, жаңғырту бағыты және оны жүзеге асыру әдісі сияқты маңызды сипаттамалардың үйлесуі есебінен жүзеге асады.

Дамудың жалпыланған түрлері ретінде технологиялық көшбасшылықты белгілі бір уақыт ішінде бәсекелестер қол жеткізе алмайтын инновацияларды әзірлеуге және енгізуге басымдық беріледі және де озық дамуды жоғары инновациялық белсенділікпен және инновациялық шешімдерді енгізумен сипаттала отырып бөліп көрсету ұсынылады. Инновацияларды пайдалануға бағыттылық консервативті даму кезінде қолданылатын технологиялар мен техникалық құралдардың тиімділігін арттыруға бағдарлау болып негізделеді.

Жаңарту процестері агроэкономикалық жүйелердің бүкіл техникалық және технологиялық базасына да, оның жекелеген секторларына да әсер ете алады, ресурстарды олар үшін ең маңызды өнім түрлерін өндірудің тиімділігін арттыруға шоғырландыруға мүмкіндік береді. Шектеулі қаржылық мүмкіндіктер жағдайында шаруашылық жүргізуші субъект өндірістік жүйелерді «шығаруға» және олардың тепе-теңдік деңгейін арттыруға бағытталған бөлшектенген жаңғырту стратегиясын таңдай алады.

Модернизация моделін таңдау техникалық және технологиялық дамудың жалпы векторын анықтауды болжайды. Егер кейбір ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің техникалық және технологиялық қамтамасыз етудің ішкі жүйелерін бір мезгілде жаңарту мүмкіндігі болса, онда шағын және орта агроөнеркәсіп кешені субъектілерінің негізгі бөлігі қолданыстағы технологияларды енгізудің техникалық құралдарын жаңғырту және қолданыстағы техникалық қолдау жүйесінің жаңа технологияларға көшу стратегиясының бірін таңдауға мәжбүр. Сонымен қатар, шаруашылық жүргізуші субъектілер жаңғыртуды не үздіксіз процесс ретінде, не техникалық-технологиялық базаны жетілдіру шеңберінде жеке қызметті жүзеге асыру жолын анықтауды қазіргі таңда талап етіледі.

Әдебиеттер:

[1] **Саханова, А.Н.** Проблемы устойчивого развития сельского хозяйства Республики Казахстан – Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные отношения и регионоведение», – 2015. - № 2(20). – С. 77-85

[2] **Даулетбаева, Х.Д.,** Кайдарова Л.К. Тенденции развития сельского хозяйства в Республике Казахстан – Вестник Инновационного Евразийского университета., – 2012. - № 2. – С.23-25.

[3] **Силаева, Л.П.** Теоретико-методологические основы модернизации сельского хозяйства в условиях перехода к цифровой экономике / Л.П.Силаева, И.Б.Манжосова – На страже экономики. – 2019. – №1 (8). – С. 40-50.

[4] **Санду, И.С.** Экономические аспекты реализации инновационных проектов в агропромышленном комплексе / И.С.Санду – Прикладные экономические исследования. – 2015. – №1 (10). – С. 43-46.

[5] **Мусостов, Ш.А.** Механизм управления процессами развития на перерабатывающих предприятиях АПК / Ш.А.Мусостов – Региональные проблемы преобразования экономики. – 2015. – №12 (62). – С. 118-124.

[6] **Мокрушин, А.А.** Программно-целевые инструменты государственного регулирования АПК проблемного региона / А.А.Мокрушин – Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 5: Экономика. – 2017. – №3 (205). – С. 43-53

[7] **Федоренко, В.Ф.** О разработке прогноза научно-технологического развития АПК / В.Ф. Федоренко – Труды ГОСНИТИ. – 2016. – Т.123. – С. 21 – 28.1

[8] **Молдашев, А.Б.,** Никитина Г.А., Ерасылова А.Б. Организационно-экономические меры по использованию преимуществ влияния ВТО на устойчивое и конкурентное развитие агропромышленного производства Казахстана. Алматы, 2017. – 16 с.

[9] **Шарипов, А.К.,** Сарганова Н.Т., Сейсекенова М.Б. Финансовая поддержка сельскохозяйственных кооперативов в Республике Казахстан – Проблемы агрорынка., – 2019. - № 3. – С.159-164.

[10] **Эминова, Э.М.,** Баширова А.А., Белан А.И. Особенности управления инновационным развитием в АПК региона// Региональные проблемы преобразования экономики., – 2016. - № 5(67). – С. 49-57.

[11] **Кушнарев, Л.И.** К повышению конкурентоспособности российской сельскохозяйственной техники / Л.И.Кушнарев, Е.Л.Чепурина, А.В.Чепурин – Наука без границ., – 2018. – №5 (22). – С. 44-51

[12] Об утверждении национального проекта по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2021 – 2025 годы, Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2021 года № 732 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000732>

[13] Об утверждении Концепции развития АПК Республики Казахстан на 2021 – 2030 годы (www.gov.kz) 22 февраля 2022 [Электронный ресурс] // Режим доступа: www.gov.kz/memleket/entities/moa/documents/details/274531?lang=ru&ysclid=lfue6x6yul790436717

References:

[1] **Sahanova, A.N.** Problemy ustojchivogo razvitiya sel'skogo hozyajstva Respubliki Kazahstan //Izvestiya KazUMOiMYA im. Abylaj hana. Seriya «Mezhdunarodnye otnosheniya i regionovedenie», – 2015. - № 2(20). – S. 77-85[in Russian]

[2] **Dauletbaeva, H.D.,** Kajdarova L.K. Tendencii razvitiya sel'skogo hozyajstva v Respublike Kazahstan // Vestnik Innovacionnogo Evrazijskogo universiteta., – 2012. - № 2. – S.23-25. [in Russian]

[3] **Silaeva, L.P.** Teoretiko-metodologicheskie osnovy modernizacii sel'skogo hozyajstva v usloviyah perekhoda k cifrovoj ekonomike / L.P. Silaeva, I.B. Manzhosova // Na strazhe ekonomiki., – 2019. – №1 (8). – S. 40-50. [in Russian]

[4] **Sandu, I.S.** Ekonomicheskie aspekty realizacii innovacionnyh proektov v agropromyshlennom komplekse / I.S. Sandu // Prikladnye ekonomicheskie issledovaniya., – 2015. – №S1 (10). – S. 43-46. [in Russian]

[5] **Musostov, SH.A.** Mekhanizm upravleniya processami razvitiya na pererabatyvayushchih predpriyatiyah APK / SH.A. Musostov // Regional'nye problemy preobrazovaniya ekonomiki., – 2015. – №12 (62). – S. 118-124. [in Russian]

[6] **Mokrushin, A.A.** Programmno-celevye instrumenty gosudarstvennogo regulirovaniya APK problemnogo regiona / A.A. Mokrushin – Vestnik Adygejskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 5: Ekonomika., – 2017. – №3 (205). – S. 43-53[in Russian]

[7] **Fedorenko, V.F.** O razrabotke prognoza nauchno-tehnologicheskogo razvitiya APK /V.F.Fedorenko – Trudy GOSNITI., – 2016. – Т.123. – S. 21-28. 1[in Russian]

[8] **Moldashev, A.B.,** Nikitina G.A., Erasylova A.B. Organizacionno-ekonomicheskie mery po ispol'zovaniyu preimushchestv vliyaniya VTO na ustojchivoe i konkurentnoe razvitie agropromyshlennogo proizvodstva Kazahstana. Almaty, 2017. – 16 s. [in Russian]

[9] **Sharipov, A.K.,** Sartanova N.T., Sejskenova M.B. Finansovaya podderzhka sel'skohozyajstvennykh kooperativov v Respublike Kazahstan // Problemy agrorynka., – 2019. - № 3. – S.159-164. [in Russian]

[10] **Eminova, E.M.,** Bashirova A.A., Belan A.I. Osobennosti upravleniya innovacionnym razvitiem v APK regiona// Regional'nye problemy preobrazovaniya ekonomiki., – 2016. - № 5(67). – S. 49-57. [in Russian]

[11] **Kushnarev, L.I.** K povysheniyu konkurentosposobnosti rossijskoj sel'skohozyajstvennoj tekhniki / Kushnarev L.I., Chepurina E.L., Chepurin A.V. – Nauka bez granic., – 2018. – №5 (22). – S. 44-51[in Russian]

[12] Ob utverzhdenii nacional'nogo proekta po razvitiyu agropromyshlennogo kompleksa Respubliki Kazahstan na 2021 - 2025 gody, Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 12 oktyabrya 2021 goda № 732 [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: [http:// adilet.zan.kz/rus/docs /P2100000732](http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000732)[in Russian]

[13] Ob utverzhdenii Konceptii razvitiya APK Respubliki Kazahstan na 2021 – 2030 gody (www.gov.kz) 22 fevralya 2022 [Elektronnyj resurs] – Rezhim dostupa: [www.gov.kz /memleket/entities/moa/documents/details/ 274531?lang=ru&ysclid=lfue6x6yul790436717](http://www.gov.kz/memleket/entities/moa/documents/details/274531?lang=ru&ysclid=lfue6x6yul790436717)[in Russian]

СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ТЕХНИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ АГРАРНОГО СЕКТОРА КАЗАХСТАНА

Махметова Д.С.¹, докторант

Тлесова Э.Б.¹, кандидат экономических наук, ассоциированный профессор

Нурғалиева А.А.², кандидат экономических наук, профессор

¹ *Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, г.Астана, Казахстан*

² *Торайгыров университет, г.Павлодар, Казахстан.*

Аннотация. Цель работы-изучение основных факторов и аспектов модернизации аграрного сектора Казахстана. В научных изысканиях основной целью является уточнение условий и модернизации, влияющих на текущую работу сельскохозяйственной отрасли и ее обновление. Метод исследования основан на использовании управленческого подхода при валидации методов модернизации средств сельскохозяйственной техники. Поисковая база данных состоит из нормативных правовых актов Республики Казахстан. Основой исследования является расширение анализа и классификации и научного понимания многих аспектов теоретических исследований, методологии, прикладных исследований основных проблем и аспектов модернизации аграрного сектора. Сильные и слабые стороны системы управления агропромышленным комплексом Казахстана определяются с учетом влияния внешних факторов. Изучение концептуальных аспектов управления аграрным сектором и моделирования экономики Казахстана на макро-и микроуровне с акцентом на организационные (управленческие), финансовые, финансовые и мобильные и технические аспекты позволило выявить основные факторы модернизации сельского хозяйства Казахстана на республиканском и региональном уровнях. На основе выявленных условий будут рассмотрены и определены важные пути обновления агропромышленного комплекса. Основными направлениями работы, производства и реформ сельскохозяйственных предприятий Республики Казахстан являются: неравномерное распределение технических отраслей в Республике Казахстан; рыночные и экономические возможности сельхозпродукции крайне нестабильны, отсутствует ответственность на месте производства; внимание к государственной поддержке сельского хозяйства, полезного для многодетных семей. Поскольку сектор постоянно зависит от импорта сельскохозяйственных технологий, цифровое развитие сельскохозяйственных технологий с низким уровнем производства и медленное развитие сельских районов являются одними из факторов, которые приводят к модернизации аграрного сектора.

Ключевые слова: аграрный сектор, агропромышленный комплекс, обрабатывающая промышленность, технико-технологическая модернизация, государственно-частное партнерство, цифровая трансформация.

CURRENT POSSIBILITIES AND PERSPECTIVES OF TECHNICAL AND TECHNOLOGICAL INNOVATIONS IN KAZAKHSTAN'S AGRICULTURAL SECTOR

Makhmetova D.S.¹, student

Tlessova E.B.¹, candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Nurgalieva A.A.², candidate of Economic Sciences, Professor

¹ *L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana city, Kazakhstan*

² *Toraigrov University, Pavlodar city, Kazakhstan*

Annotation. The purpose of the work is to study the main factors and aspects of modernization of the agricultural sector of Kazakhstan. In scientific research, the main goal is to clarify the conditions and modernization that affect the current work of the agricultural industry and its renewal. The research method is based on the use of a management approach in the validation of methods of modernization of agricultural machinery. The search database consists of regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan. The basis of the research is the expansion of analysis and classification and scientific understanding of many aspects of theoretical research, methodology, applied research of the main problems and aspects of modernization of the agricultural sector. The strengths and weaknesses of the management system of the agro-industrial complex of Kazakhstan are determined taking into account the influence of external factors. The study of the conceptual aspects of agricultural sector management and modeling of the economy of Kazakhstan at the macro and micro levels with an emphasis on organizational (managerial), financial, financial and mobile and technical aspects allowed us to identify the main factors of modernization of agriculture in Kazakhstan at the republican and regional levels. Based on the identified conditions, important ways of updating the agro-industrial complex will be considered and identified. The main directions of work, production and reforms of agricultural enterprises of the Republic of Kazakhstan are: uneven distribution of technical industries in the Republic of Kazakhstan; market and economic opportunities of agricultural products are extremely unstable, there is no responsibility at the place of production; attention to state support of agriculture useful for large families. Since the Sector is constantly dependent on the import of agricultural technologies, the digital development of agricultural technologies with a low level of production and the slow development of rural areas are among the factors that lead to the modernization of the agricultural sector.

Keywords. agricultural sector, agro-industrial complex, manufacturing industry, technical and technological modernization, public-private partnership, digital transformation.

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ УРОВНЯ ИННОВАЦИОННОСТИ РЕГИОНА НА ЕГО КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ

Аралбаева Г.Г.¹, доктор экономических наук, доцент
galia55@mail.ru

Берикболова У.Д.², магистр экономических наук
ulzhan.73@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7899-8147>

¹*Оренбургский государственный университет, г.Оренбург, Россия*

²*Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г.Кызылорда, Казахстан*

Аннотация. Модель региональной инвестиционно-инновационной политики на этапе перехода к новой индустриально-инновационной экономике имеет ряд принципиальных особенностей, отличающих ее от моделей инвестиционной политики предшествующих периодов. Предпосылкой формирования региональной инвестиционно-инновационной политики является общая стратегия социально-экономического развития региона. По отношению к ней инвестиционно-инновационная политика выступает инструментом и должна согласовываться по целям и срокам реализации отдельных проектов с учетом их синергетического влияния. Одной из особенностей разработки региональной инвестиционно-инновационной политики переходного периода является ограниченность общего периода ее формирования. Конкурентоспособность относится к базовой экономической категории в литературе. Данное понятие применяют к товару, предприятию, отрасли, региону, стране, определяющего его умение устоять в конкуренции с прочими аналогами. Конкурентоспособность является характеристикой, которую используют, оценивая эффективность деятельности хозяйствующего субъекта. Данное понятие, как определено во многих источниках, относительно какого либо субъекта определяет способность выдержать конкуренцию. Поэтому различают конкурентоспособность: продукции; предприятия; отрасли; сферы деятельности; региона; страны, которые между собой взаимосвязаны. Конкурентоспособные виды продукции влияют на конкурентоспособность предприятия. Конкурентоспособность предприятия определяет конкурентоспособность отрасли. Конкурентоспособность отрасли определяет конкурентоспособность региона и страны в целом.

Ключевые слова: региональная экономика, инновация, конкурентоспособность, потенциал.

Введение. Конкурентоспособность является одним из важнейших аспектов социально-экономического развития регионов. В свою очередь конкурентоспособность регионов во многом определяется уровнем их инновационного развития. Более того, в современной экономике именно инновационная составляющая во многом определяет и предопределяет достижение конкурентных преимуществ регионов. В связи с этим важным является определение степени важности данного фактора в формировании конкурентных позиций региона.

Как показали исследования, конкурентоспособность региона целесообразнее всего определить, как его способность формировать, удерживать, развивать и использовать свои конкурентные преимущества во взаимоотношениях и взаимодействии с другими субъектами рыночных отношений с целью обеспечения устойчивого социально-экономического развития региона (или иной системы) и роста благосостояния его населения. Чем больше конкурентных преимуществ создано и накоплено регионом или просто унаследовано от природы, и чем полнее они реализуются, тем выше его конкурентоспособность. При этом только простое наличие тех или иных конкурентных преимуществ само по себе ещё не означает конкурентоспособности системы, поскольку их необходимо ещё реализовать.

Методы исследования. Конкурентоспособность можно рассматривать и оценивать с двух сторон – количественной и качественной. Если говорить о первой, то уровень или степень конкурентоспособности обычно оценивается с помощью специальной системы

показателей и соответствующих методик, которых в настоящее время весьма много, однако наиболее популярной и применимой в последние годы является рейтинговая система.

Как правило, берутся несколько групп показателей, например:

- уровень жизни населения;
- уровень инвестиционной привлекательности;
- уровень эффективности использования ресурсов [1].

Влияние нововведений на конкурентоспособность региона осуществляется через создание нового типа конкурентных преимуществ – инновационных, которые, в отличие от многих других, например, природно-ресурсных, являющихся в конечном счёте неисчерпаемыми, не ограничены ни по возможному потенциалу воздействия, ни временными рамками. Они способны обеспечить непрерывный и устойчивый экономический рост и поступательное развитие региона как в текущем периоде, так и в стратегическом плане в любой перспективе.

Таким образом, взаимосвязь инновационности и конкурентоспособности говорит о единстве количественной и качественной стороны последней и фактически означает новое качество конкурентоспособности.

Результаты и обсуждения. Что же касается анализа собственно качественной стороны исследуемой категории, то здесь имеет смысл воспользоваться подходом М. Портера, который, как известно, выделяет в развитии конкурентоспособности четыре взаимосвязанные стадии: факторов производства, инвестиций, инноваций и богатства [2].

На первой стадии конкурентоспособность достигается за счёт конкурентных преимуществ, связанных с наличием и использованием людских и финансовых ресурсов. На этой стадии экономическая система наиболее чувствительна к таким явлениям, как экономические кризисы, колебания валютных курсов и т.п., что, кстати, весьма характерно как для экономики современного Казахстана в целом, так и её регионов.

На второй стадии – стадии инвестиций конкурентоспособность обеспечивается эффективной и даже «агрессивной» инвестиционной политикой, направленной на разработку и внедрение улучшенных технологий и расширение масштабов производства и сбыта, на увеличение вложений в наукоёмкие производства, на создание эффективной научно-технической и экономической инфраструктуры.

Для формирования инвестиционной региональной политики важно выделить и оценить инвестиционный потенциал региона. Инвестиционный потенциал – это составной элемент инвестиционного климата, характеристика объективных предпосылок для приема инвестиций, объектов для инвестирования региона, страны. Рассчитывается он на основе макроэкономических показателей, учитывающих факторы производства, потребительский спрос населения и т.д. Среди многообразия показателей, отражающих состояние экономического и инвестиционного потенциала необходимо выделить основные для целей формирования инвестиционной политики. К ним относятся совокупность внутренних инвестиционных ресурсов региона (средств регионального бюджета, средств предприятий и финансовых учреждений, средств накопления населения, стоимости залоговых объектов региона) [3].

В столь обширной стране, которой является Казахстан, региональный фактор играет ключевую роль в общем экономическом развитии и инвестировании инноваций. К первоочередным задачам сегодняшнего дня относятся: предотвращение дальнейшего снижения роли научно-инновационного и производственного потенциала в экономике регионов, сокращение числа депрессивных городов и регионов, преодоление кризисной ситуации в малых городах и их возрождение на инновационной основе путем обеспечения притока научно-технических достижений и прочих инноваций.

В настоящее время существует экономическая необходимость, подкреплённая политической возможностью, самим регионам определять направления использования своих экономических, инновационных и интеллектуальных ресурсов; изыскивать источники финансового обеспечения своих программ социально-экономического и

индустриально-инновационного развития; создавать условия для эффективного привлечения инвестиционных ресурсов в регион; развивать инновационную инфраструктуру.

Совокупность перечисленных выше действий представляет собой практическое воплощение региональной инвестиционно-инновационной политики. Как научная категория термин «политика» означает совокупность целей и задач стратегического и тактического характера, к достижению которых стремится субъект управления, и механизма их достижения в какой-либо сфере общественного развития [4].

Исходя из этого, сущность региональной инвестиционно-инновационной политики можно определить, как целенаправленную, научно обоснованную деятельность региональных органов власти и управления по привлечению и эффективному использованию инвестиционных ресурсов для решения проблем социально-экономического развития региона улучшения качества жизни населения на основе достижений научно-технического прогресса.

Процесс осуществления региональной инвестиционно-инновационной политики можно представить как последовательность работ, выполняемых региональными органами государственной власти, в соответствии с рисунком 1.

Примечание – составлено автором

Рисунок 1 – Формирование и реализация инвестиционно-инновационной политики

На первом этапе определяются социальные, экологические и экономические проблемы региона, решение которых требует инноваций и инвестиций. При решении проблем развития региона, осуществляется выбор стратегических и тактических целей и приоритетных направлений инновационного развития и инвестирования.

На втором этапе определяется, инновационное развитие, каких сфер экономики региона окажет наибольшее воздействие на решение социальных, экологических и экономических проблем региона. На третьем этапе определяются приоритетные направления инновационного развития экономики региона. На четвертом этапе определяется региональная стратегия инвестирования. При этом определяется ряд условий, которым должны отвечать инвестиционные проекты, реализуемые в регионе. Главными из них являются:

1) инвестиции должны быть инновационно ориентированными, обеспечивая модернизацию промышленности региона, рост производительности труда и занятости населения;

2) инвестиции должны быть регионально-ориентированными и обеспечивать приоритетное соблюдение интересов населения региона при принятии инвестиционных решений;

3) в качестве одного из главных критериев инвестирования должен использоваться принцип «не ухудшения» среды обитания населения региона, что подразумевает учет экологических факторов при расчете прогнозируемых результатов и последствий инвестиций. Соблюдение данного условия может быть обеспечено введением обязательной экспертизы инвестиционных проектов и предложений.

На пятом этапе происходит формирование региональной инновационно-инвестиционной программы. Стратегическая цель формирования и реализации региональной инвестиционно-инновационной политики - повышение благосостояния и качества жизни населения региона - может быть отнесена к любому виду экономической политики и территориальному образованию. Содержание конкретных задач, стоящих перед инвестиционно-инновационной политикой определяется: региональными особенностями и сложившимися в них условиями осуществления инновационной и инвестиционной деятельности; природно-климатическими условиями региона; специализацией экономики региона; господствующей ментальностью, уровнем образования и преобладающими желаниями жителей региона; уровнем развития инновационной и инвестиционной инфраструктуры.

Примечание – составлено автором

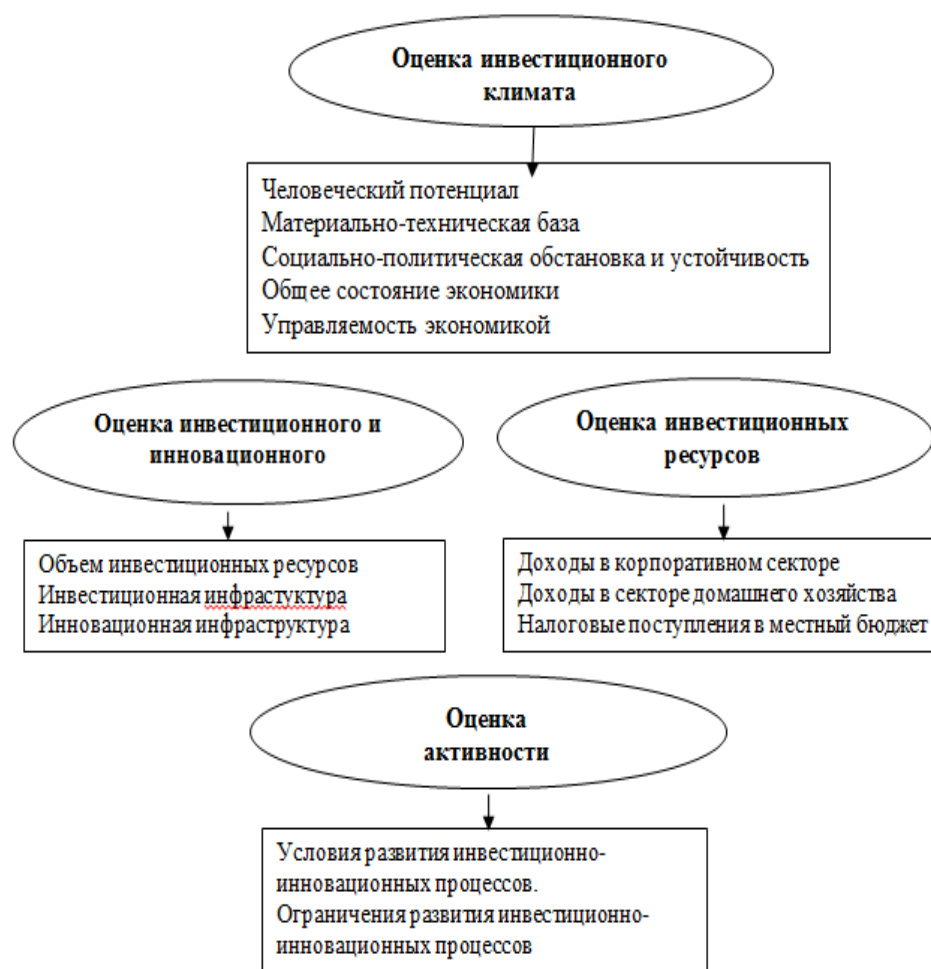
Рисунок 2 – Модель формирования региональной инвестиционно-инновационной политики

Рассмотрим, как может выглядеть схема модели региональной инвестиционной и инновационной политики, в соответствии с рисунком 2.

Основываясь на характеристиках региональной инвестиционно-инновационной политики можно определить два ключевых блока в приведенной выше схеме. Один блок - критерии и методы отбора объектов и проектов регионального развития. Второй блок - механизмы привлечения инвестиционных ресурсов.

В соответствии с рисунком 2 центральное место в схеме занимает блок региональной инвестиционно-инновационной программы, отражающий тип региональной инвестиционно-инновационной политики и определяющий ее эффективность. Принципиальным фактором является наличие блока привлечения ресурсов.

При централизованной системе управления государственная инвестиционно-инновационная политика опиралась только на государственные ресурсы, которые были сосредоточены в руках государства. Поэтому сама проблема и технология привлечения инвестиций отсутствовала, а инвестиционная политика заключалась преимущественно в распределении ресурсов. Таким образом, компоненты - экономический потенциал территории, стратегия развития и экономическая самодостаточность региона выступают предпосылками формирования региональной инвестиционно-инновационной политики, что и показано на рисунке 3.

Примечание – составлено автором

Рисунок 3 – Методический инструмент оценки инвестиционно-инновационной деятельности

Инвестиционная активность отражает уровень использования инновационного потенциала в производстве и социальных отношениях. Инновационная активность определяет способность региона к восприятию нововведений в производстве. И этому показателю следует придавать особое значение при формировании инвестиционно-инновационной политики в регионе.

Выводы. В широком смысле инновационная среда развития социально-экономической системы есть совокупность экономических отношений, направленных на

генерацию и воспроизводство инноваций, а в узком смысле инновационная среда развития социально-экономической системы есть совокупность организаций, деятельность которых направлена на генерацию как можно большего числа инноваций и создание максимально благоприятных условий для их внедрения в деятельность предприятий.

Процесс формирования инновационной среды социально-экономической системы Республики Казахстан состоит из нескольких этапов, в частности, трансформационный этап; этап развития малого и среднего предпринимательства на основе государственной поддержки; этап формирования инновационной инфраструктуры на основе ряда законодательных актов; этап совершенствования инновационной среды на основе созданных и уже активно функционирующих институтов развития.

С развитием процессов регионализации и местного самоуправления происходит разделение полномочий, функций и ответственности между Правительством, регионами и органами местного самоуправления. В том числе и в вопросах инвестиционно-инновационной политики, где у регионов появляется возможность для выработки и реализации собственной инвестиционно-инновационной политики путем определения приоритетных инвестиционных и инновационных объектов, выработки и принятия регионального законодательства, способствующего инвестиционно-инновационной деятельности, формирования инновационной и инвестиционной инфраструктуры на территории области.

Модель региональной инвестиционно-инновационной политики на этапе перехода к новой индустриально-инновационной экономике имеет ряд принципиальных особенностей, отличающих ее от моделей инвестиционной политики предшествующих периодов. Предпосылкой формирования региональной инвестиционно-инновационной политики является общая стратегия социально-экономического развития региона. По отношению к ней инвестиционно-инновационная политика выступает инструментом и должна согласовываться по целям и срокам реализации отдельных проектов с учетом их синергетического влияния переходного периода является ограниченность общего периода ее формирования.

Литература:

[1] **Brenner, T.**, Broekel T. Methodological issues in measuring innovation performance of spatial units. *Industry and Innovation*, 2011. №18 (1).

[2] **Портер, М.** Международная конкуренция/ М.Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.

[3] **Суслов, В.И.** Сценарии экономического развития: инновационные аспекты/ В.И.Суслов //ЭКО. – 2010. – № 2. – С. 2–15.

[4] **Тарасова, О.Ю.**, Комов В.В. Теоретические подходы к устойчивому социально-экономическому развитию региона/Щ.Ю.Тарасова, В.В.Комов – Вестник ТГУ. – 2008. – вып. 9(65). – С.455-459.

[5] **Жилина, Н.**, Шамсутдинова М. Оценка влияния уровня инновационности региональной экономики на ее конкурентоспособность / Н.Жилина, М.Шамсутдинова – Риск: ресурсы, информация, снабжение, конкуренция. – 2014. - № 3. – С. 125-130.

[6] **Аралбаева, Г.Г.** Методология и организация мониторинга региональной социально-экономической системы [Текст]: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05 / Г.Г. Аралбаева. – Оренбург, 2009. – 363 с.

[7] **Нурланова, Н.К.** Институты и механизмы государственно-частного партнерства в контексте активизации инвестиционной и инновационной деятельности региона/Н.К.Нурланова //ҚР ҰҒА хабарлары. Қоғамдық ғылымдар сериясы = Известия НАН РК. Сер. общественные науки. – 2009. - № 3. – С. 7-11

References:

[1] **Brenner, T.**, Broekel T. Methodological issues in measuring innovation performance of spatial

units. Industry and Innovation, 2011. № 18 (1). [in Russian]

[2] **Porter, M.** Mezhdunarodnaya konkurencziya/ M.Porter. – M.: Mezhdunarodny`e otnosheniya, 1993. – 896 s. [in Russian]

[3] **Suslov, V.I.** Sczenarii e`konomicheskogo razvitiya: innovacionny`e aspekty`/ V.I.Suslov – E`KO, – 2010. – # 2. – S. 2–15. [in Russian]

[4] **Tarasova, O.Yu., Komov V.V.** Teoreticheskie podkhody` k ustojchivomu soczial`no-e`konomicheskomu razvitiyu regiona/ Shh.Yu.Tarasova, V.V.Komov – Vestnik TGU. – 2008. – vy`p.9(65). – S.455-459. [in Russian]

[5] **Zhilina, N., Shamsutdinova M.** Oczenka vliyaniya urovnya innovacionnosti regional`noj e`konomiki na ee konkurentosposobnost` / N. Zhilina, M. Shamsutdinova – Risk: resursy`, informacziya, snabzhenie, konkurencziya. – 2014. - # 3. – S. 125-130. [in Russian]

[6] **Aralbaeva, G.G.** Metodologiya i organizacziya monitoringa regional`noj soczial`no-e`konomicheskoy sistemy` [Tekst]: dis. ... d-ra e`kon. nauk: 08.00.05 / G.G.Aralbaeva. – Orenburg, 2009. – 363 s. [in Russian]

[7] **Nurlanova, N.K.** Instituty` i mekhanizmy` gosudarstvenno-chastnogo partnerstva v kontekste aktivizaczii investicionnoj i innovacionnoj deyatel`nosti regiona/N.K.Nurlanova – QR YFA khabarlary`. Qogamdy`q gy`ly`mdar seriyasy` = Izvestiya NAN RK. Ser. obshhestvenny`e nauki. – 2009. [in Russian]

ӨНІРДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДЕҢГЕЙІНІҢ ОНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНЕ ЫҚПАЛЫН БАҒАЛАУ

Аралбаева Г.Г.¹, экономика ғылымдарының докторы, доцент

Берикболова У.Д.², экономика ғылымдарының магистрі

¹ *Орынбор мемлекеттік университеті, Орынбор қ., Ресей*

² *Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан*

Андатпа. Жаңа индустриялық-инновациялық экономикаға көшу кезеңіндегі аймақтық инвестициялық-инновациялық саясат моделі алдыңғы кезеңдердің инвестициялық саясат үлгілерінен ерекшеленетін бірқатар іргелі белгілерге ие. Аймақтық инвестициялық-инновациялық саясатты қалыптастырудың алғы шарты аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуының жалпы стратегиясы болып табылады. Осыған байланысты инвестициялық және инновациялық саясат құрал ретінде әрекет етеді және олардың синергетикалық әсерін ескере отырып, жеке жобаларды жүзеге асырудың мақсаттары мен мерзімдері тұрғысынан үйлестірілуі керек. Өтпелі кезеңнің аймақтық инвестициялық-инновациялық саясатының даму ерекшеліктерінің бірі оның қалыптасуының шектеулі жалпы кезеңі болып табылады. Бәсекеге қабілеттілік әдебиеттегі негізгі экономикалық категорияға жатады. Бұл ұғым өнімге, кәсіпорынға, салаға, аймаққа, елге қолданылады, ол оның басқа аналогтармен бәсекеге төтеп беру қабілетін анықтайды. Бәсекеге қабілеттілік – шаруашылық жүргізуші субъекті қызметінің тиімділігін бағалау кезінде қолданылатын сипаттама. Бұл ұғым, көптеген дереккөздерде анықталғандай, кез келген пәнге қатысты бәсекеге төтеп беру қабілетін анықтайды. Сондықтан бәсекеге қабілеттілік ажыратылады: өнімдер; кәсіпорындар; салалар; Қызмет бағыттары; аймақ; өзара байланысты елдер. Өнімнің бәсекеге қабілетті түрлері кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігіне әсер етеді. Кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігі саланың бәсекеге қабілеттілігін анықтайды. Саланың бәсекеге қабілеттілігі аймақтың және жалпы елдің бәсекеге қабілеттілігін анықтайды.

Тірек сөздер: өңірлік экономика, инновация, бәсекеге қабілеттілік, әлеует.

REGIONAL PECULIARITIES OF EXPORT POTENTIAL DEVELOPMENT: ASSESSMENT AND PROSPECTS

Aralbayeva G.G.¹, Doctor of Economics, Associate Professor

Berikbolova U.D.², Master of Economics, Senior Lecturer

¹ *Orenburg State University, Orenburg city, Russia*

² *Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, Kazakhstan*

Annotation. The model of regional investment and innovation policy at the stage of transition to a

new industrial and innovation economy has a number of fundamental features that distinguish it from investment policy models of previous periods. A prerequisite for the formation of a regional investment and innovation policy is the overall strategy for the socio-economic development of the region. In relation to it, the investment and innovation policy acts as an instrument and should be coordinated in terms of the goals and timing of the implementation of individual projects, taking into account their synergistic influence. One of the features of the development of the regional investment and innovation policy of the transition period is the limited overall period of its formation. Competitiveness refers to the basic economic category in the literature. This concept is applied to a product, enterprise, industry, region, country, which determines its ability to withstand competition with other analogues. Competitiveness is a characteristic that is used when evaluating the effectiveness of an economic entity. This concept, as defined in many sources, in relation to any subject determines the ability to withstand competition. Therefore, competitiveness is distinguished: products; enterprises; industries; areas of activity; region; countries that are interconnected. Competitive types of products affect the competitiveness of the enterprise. The competitiveness of an enterprise determines the competitiveness of the industry. The competitiveness of the industry determines the competitiveness of the region and the country as a whole.

Keywords: regional economy, innovation, competitiveness, potential.

Қолжазбаларды рәсімдеу жөнінде авторларға арналған нұсқаулық

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы. Экономика ғылымдары сериясы» журналында мақала жариялау үшін дайын ғылыми жұмысты автор(лар) Vestnik.korkyt.kz сайтындағы Онлайн мақала жіберу жүйесі арқылы, арнайы нұсқаулықты пайдаланып жіберуге болады. Мақала Windows 10 оперативті жүйесіндегі Word форматында Times New Roman шрифтіңде жазылуы қажет (Осы талапта жазылмаған мақала автоматты түрде қабылданбайды). Жарияланым – тілдері қазақша, орысша, ағылшынша. Мақала құрылымы мен безендірілуі:

1. Мақала көлемі 6-12 бет аралығында болуы тиіс (аннотациялар мен әдебиеттер тізімін қоспағанда 6 беттен төмен болмауы тиіс).

– Мақаланы құру схемасы (беті – А4, кітаптық бағдар, туралау – ені бойынша. Сол жақ, үстіңгі және төменгі жақтарындағы ашық жиектері – 2,5 см, оң жағында – 2,0 см. Шрифт: тип Times New Roman, өлшемі – 12) (Windows 10 оперативті жүйесіндегі Word форматында);

- ХҒТАР индексі – бірінші қатар жоғарыда, сол жақта (<http://grnti.ru>); оң жақта – журналдың doi индексі (префикс және суффикс) – редакцияда беріледі;

- мақала атауы – ортасына қалың он екінші қаріппен;

- автор(лардың)дың аты-жөндерінің бірінші қарпі мен тегі – ортаға 11-қаріп, (авторлар саны 5 адамнан артық болмауы тиіс);

- ұйым, қала, елдің толық атауы – ортаға, курсив – 11-қаріп;

- **Аңдатпа.** Түп нұсқа тілінде (**150-200 сөз**; мақала құрылымын сақтай отырып), өлшемі (кегль) – 11-қаріп;

- **Тірек сөздер** – қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде (3-5 сөз/сөз тіркестері), өлшемі - (кегль) 11-қаріп;

- Негізгі мәтін (аралық интервал - 1, «азат жол» - 1,25 см, 12-қаріп) құрылымы төмендегідей болады:

2. **Кіріспе:** тақырыптың таңдалуын негіздеу; таңдалған тақырыптың, мәселенің өзектілігі, объектісі, пәні, мақсаты, міндеті, әдісі, тәсілі, тұжырымы және мағынасын анықтау

3. **Зерттеу материалдары мен әдістері:** материалдар мен жұмыс барысы сипаттамасынан, сондай-ақ пайдаланылған әдістердің толық сипаттамасынан тұруы тиіс.

4. Кестелер, суреттер айтылғаннан кейін орналастырылуы керек. Әр иллюстрациямен жазу (өлшемі (кегль) – 11) болуы керек. Суреттер анық, таза, сканерленбеген болуы керек.

Мақала мәтінінде сілтемелер бар формулалар ғана нөмірленеді. Мәтінде сілтемелер тік жақшада көрсетіледі. Сілтемелер мәтінде қатаң түрде нөмірленуі керек.

5. **Нәтижелер/талқылау:** зерттеу нәтижелерін талдау және талқылау келтіріледі.

6. **Қорытынды/қорытындылар:** осы кезеңдегі жұмысты қорытындылау; автор айтқан ұсынылған тұжырымның ақиқатын растау. Жұмысты қаржылық қолдау туралы ақпарат Қорытындыдан кейін түседі. Әдебиеттер тізімі (өлшемі (кегль) – 11, пайдаланылған әдебиеттер саны – 15-тен кем болмауы қажет). Әдебиеттер тізімінде кириллицада ұсынылған жұмыстар болған жағдайда әдебиеттер тізімін екі нұсқада ұсыну қажет: біріншісі – түпнұсқада, екіншісі – романизацияланған алфавитпен (транслитерация). Мақаладағы дәйексөз тізімінде тек рецензияланған әдебиет көздері, DOI индексі бар әдебиеттер болуы тиіс. Романизацияланған әдебиеттер тізімі <http://www.translit.ru> сайты арқылы рәсімделуі керек.

7. Авторлар туралы мәліметтер: (автордың(лардың) аты-жөні, ұйымның толық атауы, қаласы, елі, байланыс деректері: телефоны, эл.пошта, орсид номері) 3 тілде.

8. Келген мақала талапқа сай рәсімделген жағдайда ғана Антиплагиат бағдарламасынан өткізіледі. Түпнұсқалығы 80 % - дан жоғары көрсеткіште болған мақала Редакцияның карауына жіберіледі. Ал 80% - дан төмен болған мақала автордың толықтыруына жіберіледі. Ал, екінші рет өткізілген жағдайда тиісті көрсеткіш болмаса жарияланымға қабылданбайды. Рецензенттердің оң пікірінен соң мақала журналға қабылданып, авторға төлем жасау жөнінде хабарлама жіберіледі. Автор төлемақының түбіртегін редакцияның электронды почтасына жіберуге міндетті (khabarshy@korkyt.kz).

Руководство для авторов по оформлению рукописей

Готовая научная работа для публикации в журнале «Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Экономические науки» может быть подана автором (авторами) через систему онлайн подачи статей на сайте vestnik.korkyt.kz, используя специальные инструкции. Статья должна быть написана в формате Word в Windows 10 шрифтом Times New Roman (статья, не написанная в соответствии с этим требованием, не будет принята автоматически). Язык публикаций казахский, русский, английский.

Структура и оформление статьи:

1. Объем статьи в пределах от 6 до 12 страниц (не менее 6 страниц, за исключением аннотаций и списка литературы).

- Схема построения статьи (страница – А 4, книжная ориентация, поля с левой, верхней и нижней сторон – 2,5 мм, с парвой – 2,0 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 12) (В формате Word в операционной системе Windows 10):

- индекс МРНТИ - первая строка сверху слева (<http://grnti.ru>); индекс DOI (предоставляется редакцией журнала);

- название статьи – прописными буквами по центру полужирным шрифтом, размер – 12;

- инициалы и фамилию автора(ов) – по центру полужирным шрифтом, размер (кегель) – 11 (адрес эл.почты авторов, номер орсид, количество авторов не должно превышать 5 человек);

- полное наименование организации, город, страна – по центру, курсив, размер - 11.

- **Аннотация** на языке оригинала (**150-200** слов; сохраняя структуру статьи) размер - 11.

- **Ключевые слова** (на казахском, русском, английском от 5 до 8 слов/словосочетаний) размер (кегель) - 11.

- Основной текст (12 шрифт, межстрочный интервал - 1, отступ «красной строки» - 1,25 см), структура:

2. **Введение:** обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы, определение объекта, предмета, целей, задач, методов, подходов, гипотезы и значения работы.

3. **Материалы и методы исследования:** должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.

4. В статье нумеруются только те формулы, на которые есть ссылки в тексте. В ссылках в тексте указывается в квадратных скобках.

5. **результаты/обсуждение:** приводится анализ и обсуждение полученных результатов исследования.

6. **заключение/выводы:** обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором.

Список литературы (размер (кегель) – 11, количество используемой литературы не менее 15). При наличии в списке литературы работ, представленных на кириллице, список литературы должен быть представлен в двух вариантах: первый - в оригинале, второй - в латинизированном алфавите (транслитерация). Список ссылок в статье должен содержать только рецензируемые литературные источники, литературу с индексом DOI. Список латинизированной литературы должен быть подготовлен через сайт <http://www.translit.ru>.

7. Сведения об авторах: (должны содержать ФИО автора (ов), полное наименование организации, город, страна, контактные данные: телефон, эл.почта, номер орсид) на 3-х языках.

8. Статья должна обладать не менее 80% уникальности текста для публикаций. В случае если оригинальность статьи ниже 80%, работа будет возвращена автору для исправление и корректировки. После вторичной проверки статья набирает необходимого показателя в антиплагиат, направляется на рассмотрение редакционной коллегии. Статья, не отвечающая соответствующим требованиям, оригинальность которой, проверена дважды, к публикации не принимается. После положительного отзыва рецензентов, статья принимается для публикации в журнал и автору направляется уведомление об оплате. Автор обязан отправить квитанцию об оплате на электронную почту редакции (khabarshy@korkyt.kz).

Manual for authors of manuscripts

Ready scientific work for publication in the journal «Bulletin Korkyt Ata Kyzylorda University. Series Economic Sciences» can be submitted by the author (authors) through the system of online submission of articles on the site vestnik.korkyt.kz, using special instructions. The article should be written in Word format in Windows 10 in Times New Roman font (an article not written in accordance with this requirement will not be accepted automatically). Language of publications Kazakh, Russian, English.

Structure and design of the article:

1. The size of the article ranges from 6 to 12 pages at least 6 pages, excluding annotations and bibliography).

- description of the scheme of the article (page - A 4, book orientation, indents are calculated with respect to the left top and bottom sides [page margins](#)-2.5 m, with right - 2.0 m, Standard [font](#) : type - Times New Roman, size (font) - 12) (Word format on Windows 10 operating system):

- the ISTIR index is the first line at the top left (<http://grnti.ru>).
- DOI index (provided by the editorial office);
- title of article – with capital letters, alignment on the center in bold, size (font) 12.
- initials and last name of author(s) - alignment on the center in bold, size (font) – 11, (e-mail address of the authors, orsid number, the number of authors should not exceed 5 people);
- the full name of the organization, city, country, alignment on the center, italic, size (font) - 11.

- **Annotation** in the original language (150-200 words; retaining the structure of the article) size (font) - 11.

- **Keywords** (in Kazakh, Russian, English from 5 to 8 words/phrases) size (font) - 11.

- **Main text** (12 font, line spacing - 1, indentation of red line#- 1.25 cm)

- Structure:

2. **Introduction:** rationale for the selection of the topic; relevance of the topic or problem; definition of the object, subject, objectives, tasks, methods, approaches, hypotheses and meanings of the work.

3. **Research materials and methods:** should consist of a description of the materials and the progress of work, as well as a full description of the methods used.

4. In the article, only those formulas that are referenced in the text are numbered. References in the text are indicated in square brackets.

5. **Results/discussion:** an analysis and discussion of the results of the study is given.

6. **Conclusion/conclusions:** summarizing and summarizing the work at this stage; confirmation of the truth of the assertion put forward by the author.

List of references (size (point size) - 11, the number of used literature is at least 15). If there are works presented in Cyrillic in the list of references, the list of references should be presented in two versions: the first - in the original, the second - in the Latinized alphabet (transliteration). The list of references in the article should contain only peer-reviewed literary sources, literature with a DOI index. The list of romanized literature should be prepared through the site <http://www.translit.ru>.

7. Information about the authors: (should contain the full name of the author (s), full name of the organization, city, country, contact details: telephone, e-mail, orsid number) in 3 languages.

8. The article must have at least 80% uniqueness of the text for publication. If the originality of the article is below 80%, the work will be returned to the author for correction and correction. After a secondary check, the article gains the required indicator in anti-plagiarism, and is sent for consideration by the editorial board. An article that does not meet the relevant requirements, the originality of which is double-checked, is not accepted for publication. After a positive feedback from the reviewers, the article is accepted for publication in the journal and the author is sent a notification of payment. The author is obliged to send a payment receipt to the editorial office by e-mail (khabarshy@korkyt.kz).

МАЗМҰНЫ

БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТТЕРІНІҢ ӘЛЕМДІК НАРЫҒЫ: ҮРДІСТЕР МЕН ҚАЗАҚСТАН ҮШІН МҮМКІНДІКТЕР Рокки Дж.Двайер., Абдимомынова А.Ш., Бодыкова А.А.	6
ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ТЕТІКТЕРІ Калыкулов К.М., Асырауов Д.А., Талдахметов Б.Ш.	15
АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІНДЕГІ ШАҒЫН КӘСІПКЕРЛІК СУБЪЕКТІЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІНЕ ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУДІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ Қалықұлов Қ.М., Муталиева А.А.	24
ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ СЕКТОРЫН ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҢЫРТУДЫҢ ҚАЗІРГІ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАСЫ Махметова Д.С., Тлесова Э.Б., Нурғалиева А.А.	31
ӨНІРДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДЕҢГЕЙІНІҢ ОНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІНЕ ЫҚПАЛЫН БАҒАЛАУ Аралбаева Г.Г., Берикболова У.Д.	44

СОДЕРЖАНИЕ

МИРОВОЙ РЫНОК ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ: ТЕНДЕНЦИИ И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ КАЗАХСТАНА Рокки Дж.Д., Абдимомынова А.Ш., Бодыкова А.А.	6
МЕХАНИЗМЫ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА Калыкулов К.М., Асырауов Д.А., Талдахметов Б.Ш.	15
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА Калыкулов К.М., Муталиева А.А.	24
СОВРЕМЕННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ТЕХНИКО- ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ АГРАРНОГО СЕКТОРА КАЗАХСТАНА Махметова Д.С., Тлесова Э.Б., Нурғалиева А.А.	31
ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ УРОВНЯ ИННОВАЦИОННОСТИ РЕГИОНА НА ЕГО КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ Аралбаева Г.Г., Берикболова У.Д.	44

CONTENT

THE GLOBAL MARKET FOR EDUCATIONAL SERVICES: TRENDS AND OPPORTUNITIES FOR KAZAKHSTAN Rocky J.D., Abdimomynova A.Sh., Bodykova A.A.	6
MECHANISMS FOR MODERNIZING THE ECONOMY OF KAZAKHSTAN Kalykulov K.M., Asyrauov D.A., Taldakhmetov B.Sh.	15
FOREIGN EXPERIENCE IN INTRODUCING INNOVATIONS INTO THE ACTIVITIES OF SMALL BUSINESS ENTITIES OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX Kalykulov K.M., Mutaliyeva A.A.	24
CURRENT POSSIBILITIES AND PERSPECTIVES OF TECHNICAL AND TECHNOLOGICAL INNOVATIONS IN KAZAKHSTAN'S AGRICULTURAL SECTOR Makhmetova D.S., Tlessova E.B., Nurgalieva A.A.	31
REGIONAL PECULIARITIES OF EXPORT POTENTIAL DEVELOPMENT: ASSESSMENT AND PROSPECTS Aralbayeva G.G., Berikbolova U.D.	44

**«Қорқыт Ата атындағы
Қызылорда университетінің
Хабаршысы. Экономика
ғылымдары сериясы»**

Редакция мекен-жайы:
120014, Қызылорда қаласы,
Әйтеке би көшесі, 29 «А»,
Қорқыт Ата атындағы
Қызылорда университеті
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14
E-mail:
Economy_journal@korkyt.kz

**«Вестник Кызылординского
университета имени
Коркыт Ата. Серия
Экономические науки»**

Адрес редакции:
120014, город Кызылорда,
ул. Айтеке би, 29 «А»,
Кызылординский университет
им. Коркыт Ата
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14
E-mail:
Economy_journal@korkyt.kz

**«Bulletin Korkyt Ata
Kyzylorda University.
Series
Economic Sciences»**

Address of edition:
120014, Kyzylorda city,
29 «A» Aiteke bie str.,
Korkyt Ata Kyzylorda
University
Tel: (7242) 27-60-27
Fax: 26-27-14
E-mail:
Economy_journal@korkyt.kz

2023 жылдан бастап шығады
Издается с 2023 года
Published since 2023

Жылына төрт рет шығады
Издается четыре раза в год
Published four times a year

Құрылтайшысы: «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті» КеАҚ
Учредитель: НАО «Кызылординский университет им. Коркыт Ата»
Founder: «Korkyt Ata Kyzylorda University» NJSC

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Ақпарат комитеті
берген KZ54VPY00067248 31-наурыз, 2023 ж
бұқаралық ақпарат құралын есепке алу куәлігі

Свидетельство о регистрации средства массовой информации, выданное
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан
№ KZ54VPY00067248 31-марта, 2023 г.

Техникалық редакторы: Махашов А.
Компьютерде беттеген: Садуова Р.

Теруге 09.06.2023 ж. жіберілді. Басуға 15.06.2023 ж. қол қойылды.
Форматы 60 × 841/8. Көлемі 3,4 шартты баспа табақ. Индекс 76215.
Таралымы 50 дана. Тапсырыс 0154 Бағасы келісім бойынша.

Сдано в набор 09.06.2023 г. Подписано в печать 15.06.2023 г.
Формат 60 × 841/8. Объем 3,4 усл. печ. л. Индекс 76215.
Тираж 50 экз. Заказ 0154. Цена договорная.

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Мақала мазмұнына автор жауап береді. Қолжазбалар өңделеді және авторға қайтарылмайды. Журналында жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные статьи не отражают точку зрения редакции. Автор несет ответственность за содержание статьи. Рукописи редактируются и авторам не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале не могут воспроизведены без ссылки.

The published articles do not reflect the editorial opinion. The author is responsible for the content of the article. Manuscripts are edited and are not returned to the authors. Materials published in the journal cannot be published without reference.

Университет баспасы, 120014, Қызылорда қаласы, Әйтеке би көшесі, 29А.